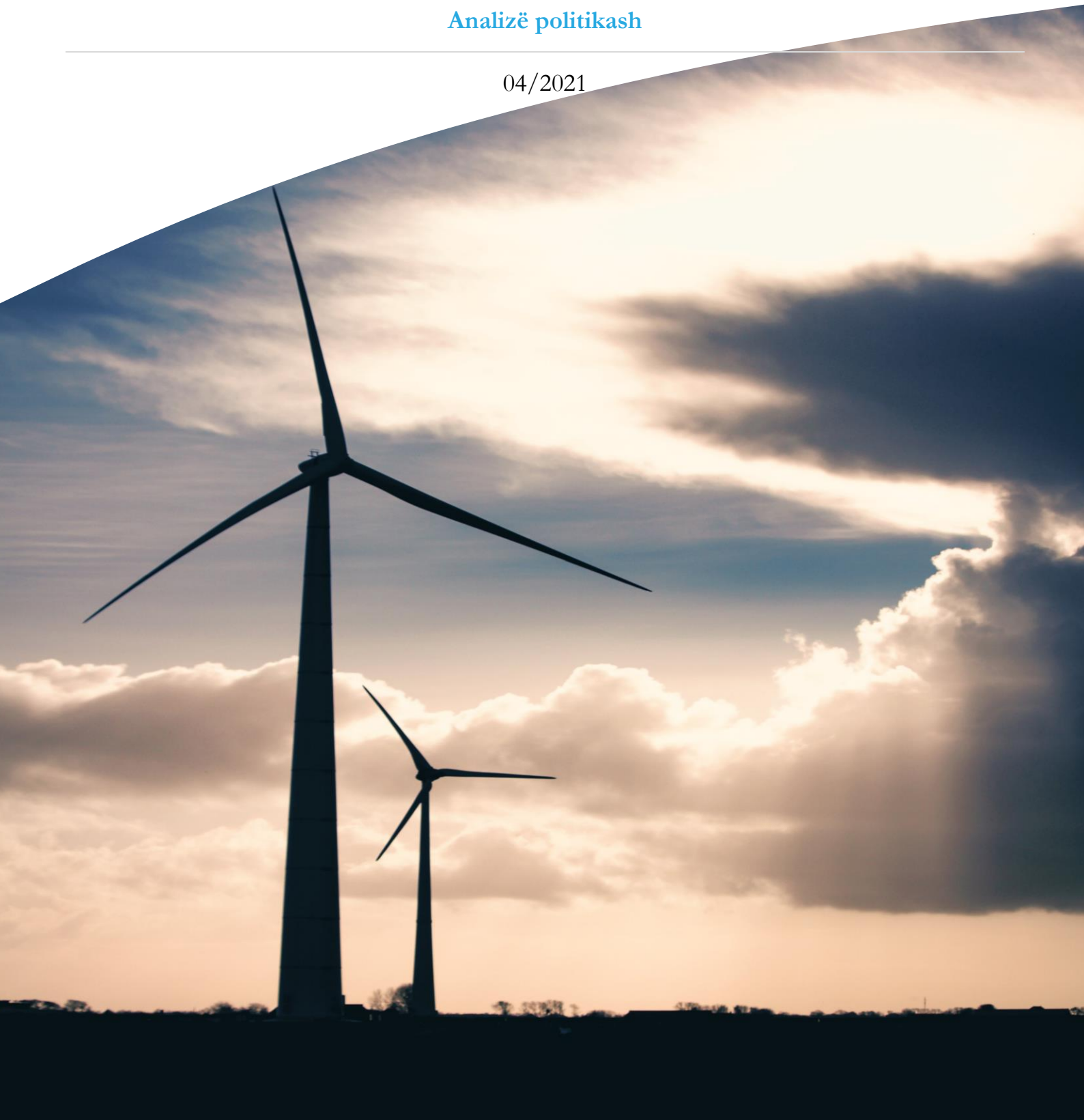

Rimëkëmbja është e gjelbër – Sfidat dhe mundësitë për energjinë e ripërtrishme

Analizë politikash

04/2021

Rimëkëmbja është e gjelbër – Sfidat dhe mundësitë për energjinë e ripërtrishme

---

Autor: **Instituti për Politika Zhvillimore (INDEP)**

Programi: **Zhvillim i qëndrueshëm**

Publikimi: **Prill, 2021**

Foto e ballinës: **Unsplash**

Zhvillimi i Qëndrueshëm
Sustainable Development

Instituti për Politika Zhvillimore – INDEP

Botim i Institutit për Politika Zhvillimore (INDEP). Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk guxon të riprodhohet, të ruhet në ndonjë sistem të të dhënave apo të transmetohet, në asnjë formë apo mënyrë, pa pëlqim paraprak nga botuesi. Botimi mund të shpërndahet në formë elektronike, por vetëm në tërësi dhe vetëm për qëllime jokomerciale.

Mbështetur nga:

Rockefeller Brothers Fund
Philanthropy for an Interdependent World

Programi i INDEP për Zhvillim të Qëndrueshëm mbështetet nga Rockefeller Brothers Fund. Përmbajtja e këtij dokumenti, duke përfshirë opinionet e shprehura, jo domosdoshmërisht reflektojnë ato të donatorëve të INDEP, stafit të tyre, bashkëpunëtorëve apo Bordit.

Tabela e përmbajtjes

Lista e tabelave dhe figurave	2
Tabelat.....	2
Figurat	2
1. Hyrje	3
2. Metodologjia	5
3. Analiza e problemit dhe sfidat	6
4. Angazhimet e Kosovës drejt energjisë së ripërtërishme	8
5. Investimet e ripërtërishme të energjisë dhe COVID-19	10
5.1. Si ndikoi pandemia në investime?	12
5.2. Ndikimi i pandemisë COVID-19 në përpjekjet e Kosovës për të arritur caqet e burimeve të ripërtërishme; urgjenca për të vepruar dhe mjedisi socio-politik	13
6. Analiza e mundësive dhe zgjidhjeve.....	16
6.1 Politika alternative për rritjen e përdorimit të energjisë së ripërtërishme te bizneset....	18
6.2 Politika alternative për rritjen e përdorimit të energjisë së ripërtërishme te ekonomitë familjare	20
7. Përfundime	24
8. Rekomandime	26

Lista e tabelave dhe figurave

Tabelat

Tabela 1. Rritja reale e BPV-së në Kosovë për vitet 2017-2022	16
Tabela 2. Prezymerët - Limiti i mjeteve gjeneruese të BRE-ve.....	24
Tabela 3. Metodatat për përcaktimin e tarifës së kompensimit për energjinë e mbishpenzuar elektrike të vendosura në skemat e faturimit neto.....	25

Figurat

Figura 1. Stimuli global ekonomik dhe investimet në energji në kohërat pandemike COVID-19	14
Figura 2. Tregtarët-konsumatorë të vegjël.....	22
Figura 3. Konsumatorët rezident solarë (Panelet solare).....	22
Figura 4. Flukset skematike të energjisë elektrike dhe pagesat në një skemë neto të faturimit.....	24

1. Hyrje

Në dritën e krizës së shkaktuar nga pandemia e sëmundjes Coronavirus (COVID-19), zërat nga të gjitha fushat e shoqërisë tregojnë se ky moment i rimëkëmbjes ekonomike duhet të përdoret si një mundësi për të përshpejtuar kalimin në një paradigme të re socio-ekonomike që është pro neutralizimit të klimës, e qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse. Kjo është e njohur në të gjithë botën si Rimëkëmbja e Gjelbër. Edhe Institucionet e Kosovës duhet të formojnë rrugën drejt Rimëkëmbjes së Gjelbër, duke filluar me investime të mëdha në sektorin e energjisë së ripërtërishme përmes pakos së Rimëkëmbjes Ekonomike.

Ky dokument synon të ofrojë një përmbledhje të sfidave dhe mundësive për promovimin dhe investimet në sektorin e ripërtërishëm, si dhe një sërë politikash në dispozicion të politikbërësve në lidhje me përfshirjen e burimeve të ripërtërishme në Pakon e Rimëkëmbjes. Pastaj për të vlerësuar avantazhin dhe disavantazhin e tyre përkatës për të përcaktuar nevojën për ndërhyrje të qeverisë për të promovuar burimet e ripërtërishme dhe për ta përfshirë atë në pakon e zgjeruar të rimëkëmbjes. Në një rën anë, ky punim do të përqendrohet në atë se si sektori i ripërtërishëm është përfshirë ose jo në hartimin e pakove stimuluese Covid-19 në të gjithë botën. Në anën tjetër, ai thekson rëndësinë e përfshirjes së burimeve të ripërtërishme në planin e rimëkëmbjes ekonomike të Kosovës dhe sugjerimet se si mund të bëhet kjo. Prandaj, pyetja kryesore e hulumtimit të punimit është: Si munden institucionet e Kosovës të përfshijnë energji të ripërtërishme në kornizën e pakos së rimëkëmbjes dhe pse ky sektor është veçanërisht i rëndësishëm për të marrë mbështetje? Si pasojë, për të nxitur rimëkëmbjen e saj afatgjatë ekonomike dhe për të nxitur integrimin rajonal të energjisë, Qeveria e Kosovës (Qeveria) duhet të mbështesë një rimëkëmbje të gjelbër dhe zbatimin e reformave të kërkuara për të ecur përpara në rrugën e BE-së. E gjithë kjo duhet të çojë në rritje të qëndrueshme ekonomike dhe krijimin e vendeve të reja të punës. Ky Plan i Rikuperimit të Gjelbër të zgjeruar / rishikuar është edhe më i domosdoshëm pasi COVID-19 po sjell efekte massive shkatërruese në ekonominë e Ballkanit Perëndimor dhe Botës. Kjo është me rëndësi të madhe për shkak të sfidave me të cilat përballlet Kosova nga konkurrenca e dobët, papunësia e lartë dhe dobësitë strukturore.

Rëndësia e të financuarit agjendën e gjelbër, në pakot e rimëkëmbjes u theksua urgjentisht nga Sekretari i Përgjithshëm i Kombeve të Bashkuara¹, Antonio Guterres në një fjalim më 2 dhjetor, 2020. Guterres theksoi se fondet e nevojshme për një rimëkëmbje nga pandemia COVID-19 duhet të shpenzohen me mençuri:

“Ne kemi mundësinë që jo thjeshtë të resetojmë ekonominë botërore, por ta transformojmë atë. Një ekonomi e qëndrueshme e drejtuar nga energjitë e ripërtërishme do të krijojë vende të reja pune, infrastrukturë më të pastër dhe një të ardhme të qëndrueshme. Një botë gjithëpërfshirëse do të ndihmojë që njerëzit të gëzojnë shëndet më të mirë dhe respektimin e plotë të të drejtave të tyre njerëzore dhe të jetojnë me dinjitet në një planet të shëndetshëm. Rimëkëmbja nga pandemia COVID dhe riparimi i planetit tonë duhet të jenë dy anët e të njëjtës monedhë.”

---

¹ International Institute for Sustainable Development (2020), UN Secretary-General calls for Green Recovery to Save the Planet, e qasshme në <https://sustainable-recovery.iisd.net/news/un-secretary-general-calls-for-green-recovery-to-save-the-planet/> (qasur për herë të fundit në Dhjetor, 2020)

Popujt e anketuar², në të gjithë botën tregojnë preferenca për politikat e rimëkëmbjes që adresojnë gjithashtu ndryshimet klimatike: mbështetja që varion nga 57% në 81%, me një mesatare botërore prej 65%.

Një numër në rritje i Shteteve Anëtare të Bashkimit Evropian (BE) theksuan se Marrëveshja e Re e Gjelbër³, duhet të jetë thelbësore për një rimëkëmbje reziliente pas COVID-19. Duke vendosur tranzicionet e energjisë së pastër në zemër të rimëkëmbjes, qeveritë mund të ndihmojnë për të sjellë ndryshimet strukturore të nevojshme për të siguruar që rimëkëmbja ekonomike të mos shoqërohet me një rikthim të paqëndrueshëm të emisioneve të CO₂ dhe ndotjes lokale të ajrit. Planet e rikuperimit duhet të jenë në përputhje me objektivat afatgjatë kombëtare dhe globale mbi qëndrueshmërinë e energjisë dhe zhvillimin e qëndrueshëm. Gjithashtu është thelbësore që ato të përqendrohen në tranzicionet e energjisë së pastër nëse ato do të përmbushen.

Energjia e ripërtërishme është zgjedhja e pashmangshme për rritjen e qëndrueshme ekonomike, për bashkëjetesën harmonike të njerëzve dhe mjedisit si dhe për zhvillimin e qëndrueshëm. Qeveria e Kosovës miratoi planin për zbatimin e Programit të Rimëkëmbjes Ekonomike⁴, masat mbështetëse të cilat kapin vlerën e 365 milion eurove. Kuptohet, shumica e masave përqendrohen në kujdesin shëndetësor dhe mbështetjen financiare për bizneset dhe rritjen e skemave sociale për qytetarët të prekur më së shumti nga pandemia. Kështu, vetë plani aktual nuk ka synuar posaçërisht investimet në sektorin e ripërtërishëm.

Sidoqoftë, sipas nenit 15 të Ligjit Nr. 07 / L-016⁵, për rimëkëmbjen ekonomike COVID-19, Qeveria e Kosovës do të subvencionojë tarifën e Burimeve të Ripërtërishme të Energjisë (BRE) për të gjithë konsumatorët për pesë muaj për periudhën 01 janar 2021 deri më 31 maj 2021. Prandaj, pakoja e rishikuar / zgjeruar e rimëkëmbjes ekonomike, është me rëndësi të madhe të përmbajë masa për të mbështetur investimet dhe politika për të lehtësuar përdorimin e burimeve të ripërtërishme të energjisë sidomos (PV Solaret) për vendbanime dhe biznese. Globalisht, qëndrueshmëria e energjisë së ripërtërishme drejtohet nga sektori i energjisë elektrike në kontrast të fortë me të gjitha karburantet e tjera, burimet e ripërtërishme të përdorura për prodhimin e energjisë elektrike do të rriten me gati 7% në 2020. Kërkesa globale e energjisë vlerësohet që do të ketë rënie rreth 6% në 2020 në krahasim me 2019. Energjia elektrike nga burimet e ripërtërishme mund të jetë burimi i vetëm i energjisë që rritet në vitin 2020, falë shtesave të kapaciteteve të reja dhe shpërndarjes së përparësive.⁶ Kostot e energjisë së ripërtërishme kanë dëshmuar rënie dramatike, ndërsa çështjet e reja mjedisore si efikasiteti i burimeve dhe kalimi në një ekonomi qarkore janë ngritur në agjendën e politikave. Këto zhvillime ofrojnë mundësi të reja për gjelbërimin e rimëkëmbjes pas krizës COVID-19.

---

² IPSOS (2020), How does the world view climate change and covid-19? Earth day Report, April 2020, e qasshme në: <https://www.ipsos.com/en/two-thirds-citizens-around-world-agree-climate-change-serious-crisis-coronavirus> (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

³ Euractiv (2020), Ten EU Countries calling for Green Recovery, e qasshme në <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/france-germany-join-group-of-10-eu-countries-calling-for-green-recovery/> (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

⁴ Government of Kosovo (2020), Economic Recovery Program, e qasshme në : <https://kryeministri-ks.net/en/the-government-approves-the-plan-for-the-implementation-of-the-economic-recovery/> (qasur për herë të fundit në Janar, 2020)

⁵ Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës (2020), Law No. 07/L-016 on economic recovery-Covid-19, e qasshme në <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=35478> (qasur për herë të fundit në Dhjetor, 2020)

⁶ IEA (2020), Global Energy Review 2020, e qasshme në <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2020> (qasur për herë të fundit në Dhjetor, 2020)

Pavarësisht nga pasiguritë ekonomike, oreksi i investitorëve për burimet e ripërtërishme mbetet i madh. Nga janari në tetor 2020, kapaciteti i ripërtëritjes në ankand ishte 15% më i lartë se për të njëjtën periudhë të vitit të kaluar, një rekord i ri. Në tetor 2020, aksionet e kompanive diellore në të gjithë botën ishin më shumë se dyfishuar në vlerë nga dhjetori 2019⁷. Ka prova, megjithëse jo precize, të efektivitetit të këtyre programeve: Politikat qeveritare që synojnë stimulimin e adoptimit të sistemeve diellore PV në vend janë një nga përcaktuesit kryesorë të gjasave të sektorit për sukses.

Sipas Agjencisë Ndërkombëtare të Energjisë-IEA⁸, një vlerësim i efekteve të menjëhershme të pandemisë në sistemin e energjisë tregon rënie të pritshme në 2020 deri në 5% në kërkesën globale të energjisë, 7% në emetimet e CO2 të lidhura me energjinë dhe 18% në investimet e energjisë. Si pasojë e kësaj, një pako rimëkëmbjeje e Gjellbër me perspektivë që përputhet me planin tonë kombëtar të energjisë dhe klimës, objektivat e emetimeve të gazeve serë të ripërtërishme (GHG) do të jepnin përfitime afatgjata ekonomike, të punësimit dhe mjedisit për Kosovën.

Këtu, ne vendosim dritë mbi mundësitë dhe sfidat për këto investime për të mbështetur një rimëkëmbje të gjellbër duke inventarizuar dhe klasifikuar informacionin më të fundit mbi planet e stimujve fiskalë të qeverive evropiane dhe rajonale. Mbi këtë bazë, është bërë një analizë sistematike mbi politikat e investimeve për burimet e ripërtërishme. Kështu, ky punim vlerëson pse është e rëndësishme përfshirja e burimeve të ripërtërishme në pakon e rimëkëmbjes dhe cilin lloj të këtyre burimeve të ripërtërishme mund të përfshijë pakoja e re të rimëkëmbjes ekonomike. Punimi fillon me sfidat dhe mundësitë për investime të BRE-ve në masa stimuluese të gjellërta dhe përfshirjen e tyre në pakon e gjellbër të rimëkëmbjes. Pastaj, seksioni vijues ofron përshkrimin e të dhënave dhe analizën e mundësive dhe zgjidhjeve. Së fundmi, punimi ofron konkluzione dhe rekomandime që duhet të formojnë bazën e përfshirjes së suksesshme të politikave fiskale të investimeve dhe BRE-ve brenda paketës së rishikuar / zgjeruar të gjellbërimit ekonomik.

2. Metodologjia

Metoda kryesore e hulumtimit ka qenë sekondare, me fjalë të tjera, rishikim i literaturës. Kështu, metodologjia e hulumtimit është deduktive: mbledhja e të dhënave, analizat dhe rishikimi i gjetjeve, vlerësimi i rezultateve dhe deklarimi i rekomandimeve. Si rezultat, analiza në këtë punim përfshin të dhëna të marra përmes burimeve në internet, të tilla si, Agjencia Ndërkombëtare e Energjisë (IEA), Agjencia Ndërkombëtare e Energjisë së Ripërtërishme (IRENA), raportet e Traktatit të Komunitetit të Energjisë (EnCT), rishikimi i rikuperimit të njoftuar dhe politikave stimuluese nga Organizata për Bashkëpunimin dhe Zhvillimin Ekonomik (OECD), raportet e Bankës Botërore (BB), dokumentet qeveritare të Kosovës, studime të ndryshme mbi BRE-të në Kosovë, raporte stimuluese të gjelbra COVID 19, etj.

---

⁷ IEA (2020), Renewables 2020 - Analysis and forecast to 2025, e qasshme në <https://webstore.iea.org/download/direct/4234> (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

⁸ IEA (2020), World Energy Outlook Report, e qasshme në <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2020> (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

Në analizën e parë, ne shqyrtojmë literaturën ekzistuese të paketave stimuluese Covid-19 nga vende të ndryshme të BE-së për të nxjerrë në pah rrezikun dhe pamjaftueshmërinë e tyre në përpjekjen për të ju përgjigjur nevojës për burime të ripërtërishme dhe urgjencës për veprim në dryshime klimatike. Për të kërkuar literaturë akademike përkatëse, ne kërkuam në internet për kombinime të ndryshme të fjalëve kyçe të mëposhtme: *COVID-19, rimëkëmbja ekonomike, masat stimuluese të gjelbërta, planet e rigjenerimit të gjelbër të OECD-së, masat financiare, burimet e ripërtërishme dhe Covid-19*, etj., duke u kufizuar në fusha të burimeve të ripërtërishme, rimëkëmbjes së gjelbër dhe periudhës kohore nga 2019 në 2020 për t'u përqëndruar kryesisht në zhvillimet rreth vendeve të BE-së. Në total, mbi 50 dokumente përfshirë artikuj, raporte dhe njoftime mediatike janë identifikuar nga burimet e internetit dhe burimet e kopjuara në lidhje me planet e gjelbërta të rimëkëmbjes.

Gjetjet, analizat dhe rekomandimet bazohen në praktikat më të mira të vendeve të OECD në hartimin e pakove të rimëkëmbjes ekonomike COVID-19. Për më tepër, korniza e buxhetit të gjelbër e OECD⁹ u përdor si kornizë analitike. Tjetra, duke pasur parasysh analizën e dokumentit, të mjetit të Kornizës së Buxhetimit të Gjelbër të OECD-së, i cili mund t'u sigurojë qeverive një përgjigje të përshtatshme buxhetore ndaj pandemisë COVID-19, njëkohësisht duke kaluar në një ekonomi me karbon të ulët për të penguar pasojat shkatërruese të ndryshimit klimatik. Më tej, dokumenti shqyrton; përfshirjet aktuale të burimeve të ripërtërishme në qasjet e rimëkëmbjes në të gjithë botën, masat dhe rezultatet e mundshme të programeve të ndryshme të stimulimit të gjelbër; opsionet e politikave të përdorura për promovimin e burimeve të ripërtërishme; dhe faktorët që ndikojnë në proceset politikbërëse të ripërtërishme.

Tutje, ne shqyrtojmë përvojën e hershme dhe mësimet nga krizat ekonomike globale 2008 dhe paketën e gjelbër të rimëkëmbjes në vendet në zhvillim dhe në tranzicion të mbështetur nga Fondi Monetar Ndërkombëtar (FMN), Banka Botërore, etj. Së fundmi, një analizë e thelluar e planeve të gjelbërta të rimëkëmbjes sfidat dhe mundësitë në lidhje me BRE janë studiuar për të marrë një pamje më të mirë. Punimi përfundon me konkluzione dhe rekomandime.

3. Analiza e problemit dhe sfidat

Kriza Covid-19 paraqet sfida për zbatimin në kohë të planeve qeveritare të njoftuara më parë. Sfida të tilla si blerja e tokës, mungesa e disponueshmërisë së rrjetit, ngushtimet e zinxhirit të furnizimit dhe mungesa e financimit të projektit për shkak të shpërthimit të COVID-19 po e bën të vështirë arritjen e caqeve të përcaktuara më parë në sektorin e energjisë në nivel global¹⁰. Kriza aktuale u paraqet qeverive sfida për tu siguruar që masat e rimëkëmbjes dhe stimulimit të rriten dhe të mos ndikojnë negativisht në qëndrueshmërinë e mjedisit dhe mirëqenien.

Rimëkëmbja e gjelbër paraqet një sfidë të veçantë për vendet në zhvillim, përfshirë Kosovën e pasur me burime konvencionale, veçanërisht lëndët djegëse fosile dhe mineralet¹¹. Sidoqoftë, për të arritur

⁹ OECD (2020), OECD Green Budgeting Framework: Highlights, e qasshme në <http://www.oecd.org/environment/green-budgeting/OECD-Green-Budgeting-Framework-Highlights.pdf> (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

¹⁰ Madurai Elavarasan, R. (2020), COVID-19: Impact analysis and recommendations for power sector operation. *Applied energy*, 279, 115739, available at <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2020.115739> (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

¹¹ OECD (2020), *Green Infrastructure in the Decade for Delivery: Assessing Institutional Investment*, Green Finance and Investment, OECD Publishing, Paris, a e qasshme në <https://doi.org/10.1787/f51f9256-en>. (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

objektiva të tillë, vendet e pasura me burime konvencionale do të duhet të zhvillojnë politika të synuara në fusha që përfshijnë politikën fiskale dhe tatimore, rregullimin financiar, energjetik dhe sektorin e minierave dhe teknologjinë me karbon të ulët, duke mbajtur një fokus të fortë në barazinë aspektet e tranzicionit¹². Kështu, vendimet e buxhetit të qeverive janë thelbësore për të dhënë rimëkëmbjen ekonomike tranzicioni në një ekonomi më të gjelbër gjithashtu kërkon aftësi të reja, si për vendet e reja të punës ashtu edhe për vendet ekzistuese që janë në zhvillim. Pa një fuqi punëtore të trajnuar në mënyrë të përshtatshme, tranzicioni do të jetë i pamundur.

Boshllëqet e aftësive dhe mungesat në lidhje me tranzicionin me karbon të ulët janë veçanërisht të theksuara në vendet në zhvillim të tilla si Kosova dhe tashmë janë njohur si një pengesë kryesore në sektorin e energjisë së ripërtërishme.

Papunësia (29%) në Kosovë si dhe nivelet e larta të emigracionit¹³ janë një problem tjetër. Kjo tregon një humbje të kapitalit njerëzor, duke ulur potencialin e zhvillimit të ekonomive vendase (brain drain). Emigrimi i të rinjve dhe mungesa e fuqisë punëtore të kualifikuar në sektorin e ripërtërishëm është një tjetër problem për sektorin gjithashtu.

Një arsye tjetër për mungesën e adoptimit të paneleve solare në Kosovë duket se lidhet me mungesën e njohurive të tregut, sistemet e tregut, vetëdijen për stimujt financiarë dhe opsionet e kreditit, dhe përfshirjen e qeverisë në stimulimin e duhur të sektorit¹⁴. Sfidë tjetër mund të jetë rënia e çmimit të naftës që po përjetojmë aktualisht, e cila do të krijojë një arenë të vështirë konkurruese për energjinë e ripërtërishme dhe kjo do të jetë më e vështirë me të gjitha përpjekjet e politikave të drejtuara drejt planeve të rimëkëmbjes pandemike. Prandaj, dështimi i Qeverisë së Kosovës për të alokuar fondet e duhura për BRE-të në pakon ekonomike të rishikuar / zgjeruar të rimëkëmbjes për të zbatuar masat e gjelbërta vetëm sa do të ngecë procesin e integritit të Kosovës në BE.

Si rrjedhojë, më poshtë janë supozimet:

1. *Pandemia ka goditur sektorin e investimeve në përgjithësi dhe investimet e ripërtërishme gjithashtu; dhe*
2. *Qeveria e Kosovës nuk ka synuar posaçërisht investimet në burimet e ripërtërishme në paketën aktuale të Rimëkëmbjes Ekonomike*

Pandemia ka goditur sektorin e përgjithshëm të investimeve dhe Qeveria në pakon aktuale të rimëkëmbjes ekonomike nuk ka synuar veçanërisht burimet e ripërtërishme. Pyetja mbetet, si mund të arrihet kjo? Për të njohur më tej arsyen themelore dhe për t'iu përgjigjur pyetjeve të mësipërme, është e rëndësishme të dini se aktualisht është e vështirë të provohet sasiorisht rënia e investimeve në burime të ripërtërishme në Kosovë gjatë pandemisë. Ndërsa pandemia goditi ekonominë e Kosovës në të njëjtën mënyrë si shumicën e vendeve të Ballkanit Perëndimor dhe duke marrë parasysh raportin e OECD për krizën COVID mbi vendet e Ballkanit Perëndimor¹⁵, ku raportohet se tregtia dhe importi, si dhe investimet e ripërtërishme janë në rënie, gjë që mund të ndodh edhe në Kosovë.

---

¹² Ibid.

¹³ The World Bank (2019), Western Balkans Labor Market Trends 2019, e qasshme në at <http://documents1.worldbank.org/curated/en/351461552915471917/pdf/135370-Western-Balkans-Labor-Market-Trends-2019.pdf> (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

¹⁴ INDEP (2020), A Case for VAT Reduction on Solar PV and distributed generation, e qasshme në https://indep.info/wp-content/uploads/2020/11/GIZ_EE_Papper-on-VAT_English.pdf (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

¹⁵ OECD (2020), COVID-19-Crisis-Response-Western-Balkans, available at <https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-Response-Western-Balkans.pdf> (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

Qeveria e Kosovës kur ka hartuar buxhetin për Planin e saj të Rimëkëmbjes Ekonomike, ka theksuar sfidat shëndetësore, sociale dhe ekonomike para burimeve të ripërtërishme si nevoja më urgjente. Si kudo tjetër, në pakot stimuluese si përgjigje e shpejtë ndaj pandemisë natyrisht që kanë përparësi objektivat ekonomike dhe sociale. Prandaj, për të adresuar situatën ekonomike dhe sociale të krijuar si rezultat i pandemisë në Ligjin aktual për rimëkëmbjen ekonomike-Covid-19 shumica e masave përqendrohen në kujdesin shëndetësor dhe mbështetjen financiare për bizneset dhe rritjen e skemave sociale për qytetarët e prekshëm. Nga njëra anë, qëllimi i projektligjit për rimëkëmbjen ekonomike është të plotësojë dhe ndryshojë disa ligje, në mënyrë që të rimëkëmbet ekonomia pas efekteve negative të shkaktuara nga pandemia e COVID-19. Në anën tjetër, vihet re mungesa e masave për rimëkëmbje të gjelbër dhe rëndësia e vogël që Qeveria i vendosi burimeve të ripërtërishme vetëm një masë të vogël në subvencionimin e tarifës së BRE për të gjithë konsumatorët për pesë muaj. Ne duam të vëmë theksin dhe të sigurohemi që Qeveria e Kosovës të mos ndryshojë synimet e saj të vendosura për burimet e ripërtërishme dhe ndryshimet klimatike, të cilat duhet të integrohen zyrtarisht në proceset politikbërëse dhe buxhetore si temë me prioritet të lartë.

4. Angazhimet e Kosovës drejt energjisë së ripërtërishme

Nga një perspektivë institucionale, organet kryesore përgjegjëse për BRE në sektorin e energjisë janë Ministria e Ekonomisë dhe Mjedisit, Ministria e Financave, Zyra e Rregullatorit të Energjisë (ZRRE), dhe Operatori i Transmetimit dhe Tregut të Kosovës (KOSTT). Kosova është palë kontraktuese në Traktatin e Komunitetit të Energjisë (EnCT) dhe si e tillë duhet të përafrojë dhe zbatojë legjislacionin evropian të renditur në Nenin 10 të Traktatit¹⁶, që ka themeluar Komunitetin e Energjisë.

Si një anëtare e plotë e EnCT që nga viti 2006, Kosova është zotuar të zbatojë rregullat e tregut të energjisë të BE-së, të ashtuquajturën legjislacion evropian të energjisë, politikat e saj energjetike dhe kornizën ligjore. Meqenëse BE po përpiket për më shumë burime të ripërtërishme dhe më pak ekonomi të drejtuara nga karboni në politikën e saj të energjisë, Kosova nuk mund ta injorojë këtë trend por duhet të respektojë detyrimet e saj të traktatit dhe të shmang sanksionimin nga anëtarët e tjerë të traktatit. Duke pasur parasysh angazhimin e Republikës së Kosovës për të përafuar legjislacionin e saj në sektorin e energjisë me atë të BE-së dhe për ta zbatuar atë në mënyrë efektive përkatësisht nenin 114 për energjinë dhe nenin 115 për mjedisin si dhe nenin 116 për ndryshimin e klimës në kornizën e stabilizimit dhe Marrëveshja e Asociimit (MSA), midis BE dhe Kosovës e cila hyri në fuqi në Prill 2016. Neni 114 parashikon zbatimin e legjislacionit evropian të BE-së për energji eficiente, burimet e ripërtërishme të energjisë dhe ndikimin mjedisor nga sektori i energjisë, duke promovuar kështu energjinë e ripërtërishme dhe eficientën e energjisë.

Lidhur me kërkesat për hyrje në BE nga mekanizmat e tjerë të BE-së, siç është Raporti¹⁷ i Komisionit Evropian (KE) Kosovë 2020, (Pika e Energjisë 6.22., Faqe 96) ka dhënë një përshkrim të shkurtër të situatës në këtë fushë. Kosova duhet të harmonizojë legjislacionin e saj të energjisë me direktivat dhe rregulloret e BE-së. Një sfidë kryesore qëndron në modernizimin e sektorit rajonal të energjisë ndërsa

¹⁶ Energy Community Treaty (2006), Article 10 of the Treaty establishing the Energy Community, e qasshme në <https://www.energy-community.org/legal/treaty.html> (qasur për herë të fundit në Dhjetor, 2020)

¹⁷ European Commission (2020), Report on Kosovo 2020, e qasshme në: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/kosovo_report_2020.pdf (qasur për herë të fundit në Dhjetor, 2020)

ndjek objektivat e tjerë kritikë socio-ekonomikë dhe mjedisore. Për më tepër, Plani Kombëtar i Veprimit për Energjinë e Ripërtërishme (NREAP) për periudhën 2011-2020 u miratua në 2013. Synimi i detyrueshëm i NREAP deri në vitin 2020 është një pjesë e 25% të burimeve të ripërtërishme të energjisë (BRE) në grupin e përgjithshëm të konsumit përfundimtar të energjisë, ndërsa qeveria kishte vendosur gjithashtu një objektiv vullnetar prej 29.47% të konsumit bruto të energjisë përfundimtare që do të arrihej deri në vitin 2020.

Ndërsa, në kuadër të dokumentit Agjenda e Reformës Evropiane (ERA)¹⁸, qeveria e Kosovës filloi fazën e dytë të ERA 2 në tetor 2020 e cila vazhdon të shërbejë si një mjet i dobishëm për udhëheqjen e zbatimit të reformave të lidhura me Marrëveshjen e Stabilizim-Asociacionit . Ky dokument thekson rëndësinë e sektorit të energjisë së ripërtërishme në pikën 2.2. Puna drejt përmbushjes së synimeve të eficiencës së energjisë dhe energjisë së ripërtërishme. Gjithashtu në Programin Kombëtar për zbatimin e MSA-së në pjesën narrative, në lidhje me fushën e burimeve të ripërtërishme të energjisë, theksohet nevoja për një proces konkurrues për BRE.

Më tej, sfidat që dalin nga takimi i Kosovës dhe BE në Nënkomitetin e MSA-së 'Infrastruktura' 2020, në kuadrin e burimeve të ripërtërishme të energjisë janë si më poshtë: Ndryshimi i rregullave ekzistuese për sigurimin e mbështetjes për prodhuesit e energjisë së ripërtërishme për të futur një proces konkurrues, pajtimi me legjislacionin e ndihmës shtetërore dhe të përmirësimi i skemave mbështetëse për projektet e energjisë së ripërtërishme duke prezantuar oferta konkurruese për të mbështetur burimet e ripërtërishme dhe për të ndryshuar legjislacionin e nevojshëm. Për më tepër, koha e rimëkëmbjes ekonomike nga Covid-19 përkon me një moment kryesor në procesin e vendosjes së synimeve të reja për rajonet për 2030 dhe se si faza e rimëkëmbjes mund të jetë një instrument i mirë përgatitor për dekadën e re të shtrirjes dhe synimit zbatimi. Kjo do të thotë që për Kosovën mundësia aktuale "një herë në brez" është të rikuperojë ekonominë e saj duke përdorur metoda që adresojnë krizën e klimës dhe përmbushin synime të reja për BRE-në për vitin 2030. Prandaj, në vend që të përdorin pakot stimuluuese për të mbështetur 'biznesin si zakonisht'- mbyllja e modeleve të vjetëruara ekonomike dhe investimet në asete shpejtë të bllokuara, Qeveria e Kosovës duhet të investojë në një rimëkëmbje të gjelbër dhe të jetë gati për dekarbonizimin e ekonomisë së saj dhe arritjen e synimeve të BRE. Dizajni i paketës së stimullit të gjelbër jo vetëm që do të ndikojë në nivelet e emetimit të vitit 2020, por do të ndikojë edhe në përmbushjen e objektivave të BRE-ve për dekadat e ardhshme.

Sidoqoftë, Kosova ka ndjekur udhëzimet e përgjithshme nga ECT, direktivat e BE, Raporti i Progresit¹⁹ të KE, dokumentet e saj kombëtare strategjike dhe praktikat më të mira të huaja për të zhvilluar një rrugë gjithëpërfshirëse për të arritur objektivat e saj të BRE. Kosova me vendosmërinë e saj për të ndjekur më tej dhe përshpejtuar përpjekjet drejt procesit të pranimit në BE ka nënshkruar Marrëveshjen e Sofjes²⁰ për Agjendën e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor, miratoi Deklaratën e Liderëve për Agjendën e Gjelbër që përputhet me Marrëveshjen e Gjelbër të BE-së. Prandaj, Kosova

---

¹⁸ Government of Kosovo (2020), Second phase of the European Reform Agenda (ERA2), available at https://www.mci-ks.net/repository/docs/3_ERA%20%20Priorities%20Final%20%20adopted%20by%20Govt.pdf (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

¹⁹ European Commission (2020), Report on Kosovo 2020, available at: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/kosovo_report_2020.pdf (qasur për herë të fundit në Dhjetor, 2021)

²⁰ Western Balkans Sofia Summit (2020), Declaration on the Green Agenda for the Western Balkan, e qasshme në <https://www.rcc.int/docs/546/sofia-declaration-on-the-green-agenda-for-the-western-balkans-rn> (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

shpreh një angazhim për të zbatuar veprimet në shtyllën e parë të mëposhtme I. Klima, energjia, lëvizshmëria si më poshtë: Mbështetja e BRE-ve dhe sigurimi i kushteve të nevojshme të investimit, në përputhje me legjislacionin evropian dhe Komunitetit të Energjisë. Si rezultat, Kosova është zotuar për një numër veprimesh si prezantimi i instrumenteve të çmimit të karbonit dhe skemave të mbështetjes së burimeve të ripërtërishme të bazuara në treg, si dhe heqja e subvencioneve të qymyrit që duhet të theksohet kur hartohet rishikimi/zgjerimi i rimëkëmbjes së gjelbër.

Përveç kësaj, rimëkëmbja e rishikuar/zgjeruar e gjelbër duhet të synojë të jetë në harmonizim me legjislacionin e vendit i cili tashmë miraton marrëveshjet e BE-së për klimën dhe politikën e energjisë, një akt i cili do të lehtësonte udhëtimin e ardhshëm të Kosovës si një shtet me statusin e kandidatit potencial për anëtarësi në BE. Angazhimi drejtë përmbushjes së klimës dhe objektivave të vendosura për BRE-të deri në vitin 2030 në përputhje me ambiciet e BE-së, si gjashtë vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor, do ta bënte Kosovën një kandidat serioz.

5. Investimet e ripërtërishme të energjisë dhe COVID-19

Bota aktualisht po përballet me një sfidë të rrallë COVID-19 duke shkaktuar dëm social dhe ekonomik në të gjitha komunitetet, vendet dhe kontinentet. Më 11 Mars 2020, Organizata Botërore e Shëndetësisë (OBSH) deklaroi pandeminë e koronavirusit: virusi Sars-Cov-2 (COVID-19) është një kërcënim për shëndetin e popullatës. Pasojat nga pandemia Covid-19 do të thotë se ekziston një nevojë urgjente për nivele të konsiderueshme investimesh në sektorin e energjisë për të mbështetur dhe rritur punësimin, për të rritur rritjen ekonomike dhe për të përmirësuar qëndrueshmërinë dhe qëndrueshmërinë në të ardhmen. Zgjidhjet e energjisë së ripërtërishme sigurojnë energji të pastër, të besueshme, të lehtë për t'u mobilizuar dhe me kosto efektive për shërbimet thelbësore, përfshirë kujdesin shëndetësor, furnizimin me ujë dhe ushqim. Kjo i bën ata thelbësorë në përgjigjen e menjëhershme ndaj COVID-19.

Si një studim ekonometrik, arriti në përfundimin se shpenzimet e qeverisë për teknologjitë e ripërtërishme ose efikasitetin e energjisë krijojnë pesë punë më shumë për milion dollarë të investuar sesa shpenzimet për lëndët djegëse fosile.

Vendimet e investimeve të marra tani do të ndikojnë në mënyrat në të cilat prodhohet dhe harxhohet energji për dekada, dhe për këtë arsye, ato duhet të përputhen me objektivat afatgjatë kombëtar dhe global. Për më tepër, energjia e ripërtërishme duhet të luajë një rol kryesor në rimëkëmbjen ekonomike, duke siguruar qëndrueshmëri dhe sigurinë e energjisë, duke krijuar vende pune dhe forcimin e qëndrueshmërisë për të mbrojtur shëndetin dhe mirëqenien e njerëzve. Buxhetet kombëtare luajnë një rol kryesor në tranzicion. Përdorimi më i madh i mjeteve të buxhetimit të gjelbër do të ndihmojë në ridrejtimin e investimeve publike, konsumit dhe taksimit në prioritetet e gjelbra dhe larg subvencioneve të dëmshme.

Bota aktualisht po përballet me një sfidë të rrallë, me pandeminë COVID-19 që ka shkaktuar dëm social dhe ekonomik në të gjitha komunitetet, vendet dhe kontinentet. Më 11 Mars 2020, Organizata Botërore e Shëndetësisë (OBSH) deklaroi pandeminë e koronavirusit²¹ dhe se virusi Sars-Cov-2 (COVID-19) është një kërcënim për shëndetin e popullatës. Pasojat nga pandemia Covid-19 tregojnë

²¹ Cucinotta D, Vanelli M. (2020), WHO Declares COVID-19 a Pandemic. Acta Biomed.

se ekziston një nevojë urgjente për nivele të konsiderueshme investimesh në sektorin e energjisë për të mbështetur dhe rritur punësimin, për të rritur rritjen ekonomike dhe për të siguruar qëndrueshmërinë. Zgjidhjet e energjisë së ripërtritshme sigurojnë energji të pastër, të besueshme, të lehtë për t'u mobilizuar dhe me kosto efektive për shërbimet thelbësore, përfshirë kujdesin shëndetësor, furnizimin me ujë dhe ushqim. Kjo i bën ata thelbësorë në përgjigjen e menjëhershme ndaj COVID-19.

Një studim ekonometrik²², arriti në përfundimin se shpenzimet e qeverisë për teknologjitë e ripërtritshme ose efikasitetin e energjisë krijojnë pesë punë më shumë për milion dollarë të investuar sesa shpenzimet për lëndët djegëse fosile.

Vendimet për investime të marra tani, do të ndikojnë në mënyrat në të cilat prodhohet dhe harxhohet energji për dekada, dhe për këtë arsye, ato duhet të përputhen me objektivat afatgjatë kombëtar dhe global. Për më tepër, energjia e ripërtritshme duhet të luajë një rol kryesor në rimëkëmbjen ekonomike, duke siguruar qëndrueshmërinë dhe sigurinë e energjisë, duke krijuar vende pune dhe forcimin e qëndrueshmërisë për të mbrojtur shëndetin dhe mirëqenien e njerëzve.²³ Buxhetet kombëtare luajnë një rol kryesor në tranzicion. Përdorimi më i madh i mjeteve të buxhetimit të gjelbër do të ndihmojë në ridrejtimin e investimeve publike, konsumit dhe taksimit në prioritetet e gjelbra dhe larg subvencioneve të dëmshme.

Prandaj, qeveritë globalisht po i përgjigjen krizës ekonomike që lidhet me pandeminë e koronavirusit (COVID-19) me pako të parapara të rimëkëmbjes ekonomike²⁴. Konteksti ndërkombëtar për rimëkëmbjen e gjelbër gjithashtu po ndryshon. Premtimi i Kinës për të arritur "neutralitetin e karbonit" para vitit 2060 mund të shkurtojë ngrohjen globale këtë shekull me 0.25 ° C dhe të rrisë Bruto Prodhimin Vendor (BPV) të vendit. Përveç Kinës dhe BE-ës, Koreja e Jugut gjithashtu ka premtuar neutralitet të karbonit deri në 2050 dhe ka komunikuar një pako gjithëpërfshirëse me fokus në rimëkëmbjen e gjelbër.

Në të njëjtën kohë, një numër vendesh në BE po zbatojnë ose po konsiderojnë masa për të përshpejtuar tranzicionet e energjisë së pastër. Politikbërësit e politikave evropiane kanë sinjalizuar synimin e tyre për të anuar pakot stimuluese drejt iniciativave të gjelbra, të tilla si më shumë shtytje për automjetet elektrike, burimet e ripërtrëtritshme dhe hidrogjenin. Për të inkurajuar rialokimin²⁵, disa pako rimëkëmbje përmbajnë mbështetje për inovacionin (Francë), trajnimin (Australi, Francë) dhe rritjen e gjelbër (Francë, Gjermani, Itali, Japoni, Kore, Mbretëri të Bashkuar) ose infrastrukturë digjitale të zgjeruar (Gjermani, Kore, Japoni). Paketa e Gjermanisë përfshinte gjithashtu stimuj me bazë të gjerë, të tilla si një prerje gjashtë-mujore në taksën e vlerës së shtuar (TVSH).

Më tej, drafti italian i Planit të Rimëkëmbjes²⁶, i cili pritet të miratohet nga Këshilli i Ministrave, do të akordojë 196 miliardë euro për gjashtë zona, përfshirë 74.3 miliardë euro për revolucionin e gjelbër dhe tranzicionin ekologjik. Për secilën fushë, do të ketë një menaxher dhe një kabinet ekspertësh për

---

²² Garrett-Peltier, H., (2020), Green versus brown: Comparing the employment impacts of energy efficiency, renewable energy, and fossil fuels using an input-output model, *Economic Modelling* 61(C), 439–47.

²³ IRENA (2020), Coalition COVID-19 Response, e qasshme në https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Coalition-for-Action/Publication/IRENA_Coalition_COVID-19_response.pdf (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

²⁴ The International Monetary Fund (2020), Policy Responses to COVID-19 - Policy Tracker, available at www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19 (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

²⁵ The International Monetary Fund (2020), Fiscal Monitor: Policies for the Recovery. Washington, October.

²⁶ Euractiv (2020), Italy's recovery plan draft revealed, e qasshme në https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/italys-recovery-plan-draft-revealed/ (qasur për herë të fundit në Janar, 2021)

sektorë të ndryshëm. Në fund të vitit 2019, Komisioni Evropian miratoi një strategji të rritjes së gjelbër si pjesë e Marrëveshjes së Gjelbër Evropiane²⁷. Më tej, nën pikën 2.1.2. Furnizimi me energji të pastër, të përballueshme dhe të sigurt, që do të thotë se duhet të zhvillohet një sektor i energjisë i cili bazohet kryesisht në burime të ripërtëritshme, i plotësuar me heqjen e shpejtë të qymyrit dhe gazit dekarbonizues. Tranzicioni i energjisë së pastër duhet të përfshijë dhe përfitojë nga konsumatorët. Burimet e ripërtëritshme të energjisë do të kenë një rol thelbësor. Integrimi inteligjent i burimeve të ripërtëritshme, efikasiteti i energjisë dhe zgjidhjeve të tjera të qëndrueshme në të gjithë sektorët do të ndihmojë në dekarbonizimin me koston më të ulët të mundshme. Ulja e shpejtë e koston së burimeve të ripërtëritshme, e kombinuar me hartimin e përmirësuar të politikave mbështetëse, tashmë ka ulur ndikimin në faturat e energjisë së familjeve për vendosjen e burimeve të ripërtëritshme²⁸. Më tej, propozimi i KE për një instrument të ri rikuperimi prej €750 miliardë²⁹, synon të mbështesë vendet anëtare për të përshpejtuar tranzicionet e energjisë së pastër.

Qeveria duhet të ketë parasysh përfitimet strukturore të burimeve të ripërtëritshme gjithnjë e më konkurruese, të tilla si zhvillimi ekonomik dhe krijimi i vendeve të punës, duke ulur gjithashtu emetimet dhe duke nxitur inovacionin e teknologjisë. Më tej, BE do të investojë në Ballkanin Perëndimor përmes një Plani Ekonomik dhe Investimesh³⁰, për Ballkanin Perëndimor ndërsa mbështetja për sektorin e energjisë do të përforcohet posaçërisht në kolonën V. Duhet mbështetur investimi në energji të pastër si dhe përdorimi më i madh i BRE-ve, në përputhje me potencialin e rajonit dhe planet e adaptimit të ndryshimeve klimatike. Kjo duhet të jetë një mundësi e mirë për Kosovën duke alokuar fondet në zgjerimin e tregut të ripërtrishëm.

5.1. Si ndikoi pandemia në investime?

Pandemia COVID-19 është më shumë se një krizë shëndetësore dhe efektet do të vazhdojnë të ndihen në Kosovë shumë kohë pas përgjigjes fillestare të kufizimi. Më tej, pandemia ka evoluar nga një krizë e madhe shëndetësore publike për t'u bërë gjithashtu një krizë e madhe ekonomike, shtrirja e plotë e së cilës është ende duke u shpalosur. Pandemia Covid-19, ka pasur një ndikim të madh në sistemet e energjisë në të gjithë botën, duke frenuar investimet dhe duke kërcënuar të ngadalësojë zgjerimin e teknologjive kryesore të energjisë së pastër³¹. Në të njëjtën kohë në Ballkanin Perëndimor pandemia COVID-19 ka zhytur vendet në recesion të thellë³².

Kërkesa për energji elektrike është ulur ndjeshëm për shkak të pandemisë COVID-19. Kjo situatë shkatërruese krijon sfida të reja në aktivitetet teknike dhe financiare të sektorit të energjisë dhe kështu shumica e ndërmarrjeve në mbarë botën filluan një plan të menaxhimit të katastrofave për të trajtuar

²⁷ European Commission (2019), The European Green Deal, (e qasshme në) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

²⁸ IRENA (2019), Renewable Power generation costs, e qasshme në https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2020/Jun/IRENA_Power_Generation_Costs_2019.pdf (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

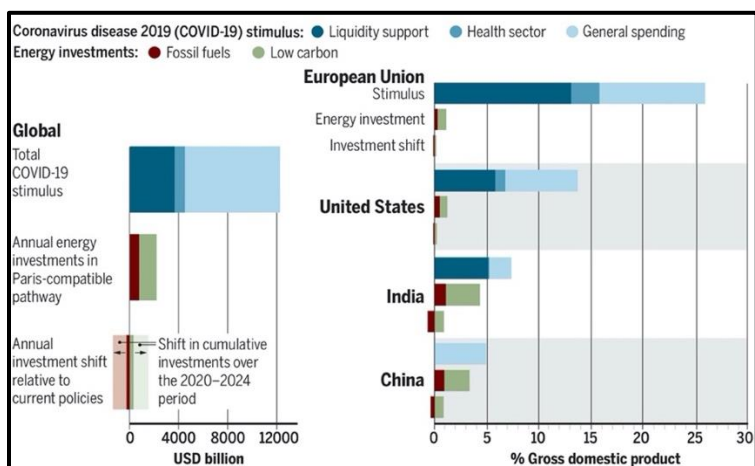
²⁹ European Commission (2020), Europe's moment: Repair and prepare for the next generation, available at https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_940 (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

³⁰ European Commission (2020), Communication on WB Economic and Investment Plan, available at https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/communication_on_wb_economic_and_investment_plan_october_2020_en.pdf (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

³¹ IEA (2020), The impact of the Covid 19 crisis on clean energy progress, e qasshme në <https://www.iea.org/articles/the-impact-of-the-covid-19-crisis-on-clean-energy-progress> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

³² The World Bank (2020), Western Balkans Regular Economic Report No.18 An Uncertain Recovery, e qasshme në <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34644/153774.pdf> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

këto sfida / kërcënime të vazhdueshme³³. Sidoqoftë, sektori i burimeve të ripërtëritshme po tregon një qëndrueshmëri më të madhe në vazhden e pandemisë Covid-19 nga sa parashikohej³⁴. Kjo qëndrueshmëri tregon oreks të madh në mes të investitorëve për asete të harmonizuara me objektivat ndërkombëtare të , rritje të kërkesës për energji të pastër midis konsumatorëve. Siç tregohet në Figurën 1 (më poshtë), stimulimi ekonomik botëror dhe mbështetja e likuiditetit të investimeve energjetike përfshin hua, garanci dhe operacione kuazi-fiskale. Shpenzimet e përgjithshme pasqyrojnë masat që synojnë sektorë jo-shëndetësorë të ekonomisë dhe që përfshijnë mbështetjen e individëve, familjeve dhe bizneseve, si dhe të ardhurat e falura dhe të shtyra. Në Kosovë, si në të gjithë botën, pandemia po ushtron presion të paparë mbi aktivitetin ekonomik dhe jetesën e njerëzve. Pavarësisht nga lehtësimi i masave të kontrollit në qershor 2020, ekonomia ka vazhduar të bjerë, pasi tronditja nga pandemia vazhdon të mbysë eksportet, investimet dhe konsumin privat të drejtuar nga diaspora.

Figura 1. Stimulimi ekonomik global dhe investimet në energji në kohën e pandemisë COVID-19. Burimi: M. Andrejevic et al. (2020).

Ndërsa ekonomia e Kosovës pritet të tkurret me 8.8 përqind në vitin 2020³⁵, rritja e dërgesave të diasporës dhe eksportet e metaleve bazë, një relaksim i kufizimeve të udhëtimit ndërkombëtar dhe reagimi i politikës fiskale kundërciklike të qeverisë, pritet të parandalojë një tkurrje më të thellë. E gjitha kjo çon në një mundësi për një të ardhme më miqësore me mjedisin, të qëndrueshme dhe rezistente. Për ta bërë këtë, ne duhet të investojmë në punë të gjelbërta, jo të shpëtojmë industritë ndotëse, t'i japim fund subvencioneve të karburanteve fosile dhe të marrim parasysh rreziqet klimatike në planin e rishikuar / zgjeruar të rimëkëmbjes ekonomike.

5.2. Ndikimi i pandemisë COVID-19 në përpjekjet e Kosovës për të arritur caqet e burimeve të ripërtëritshme; urgjenca për të vepruar dhe mjedisi socio-politik

³³ Rajvikram Madurai Elavarasan et al., (2020), COVID-19: Impact analysis and recommendations for power sector operation, Applied Energy, Volume 279.

³⁴ Energy monitor (2020), Renewable energy investments flows vindicate EU climate policy, e qasshme në <https://energymonitor.ai/finance/sustainable-finance/renewable-energy-investment-flows-vindicate-eu-climate-policy> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

³⁵ The World Bank (2020), Recession Deepens as COVID-19 Pandemic Threatens Jobs and Poverty Reduction in Kosovo, available at <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/10/22/recession-deepens-as-covid-19-pandemic-threatens-jobs-and-poverty-reduction-in-kosovo> (qasur për herë të fundit në Janar 2021))

Investimi global në kapacitetin e ri të ripërtëritshëm pritet të bjerë me 10% në vitin 2020³⁶. Ndërsa analiza e ndikimit të pandemive COVID-19 siç u përmend më lart thekson se në të gjithë botën sektori i burimeve të ripërtëritshme për fat të mirë nuk goditet si sektorët tjerë. Rënia e aktivitetit ekonomik të COVID-19 në vendet në tranzicion si Kosova është reflektuar në pothuajse të gjithë sektorët. Kjo situatë rezulton në mbylljen e bizneseve, humbjen e vendeve të punës dhe dështimin eventual të sektorëve të ndryshëm. Sidoqoftë, rënia e aktivitetit ekonomik në Kosovë nuk është shoqëruar me ndonjë hulumtim që vlerëson nivelin e investimeve në sektorin e burimeve të ripërtëritshme dhe përmirësimin e mundshëm të mjedisit. Sipas raportit të fundit të EnCT³⁷, përkundër pandemive Covid-19, investimi në sektorin e energjisë së ripërtëritshme të Kosovës është avancuar mesatarisht. Ndikimi i plotë i krizës COVID-19 në burimet e ripërtëritshme në Kosovë duhet të bëhet i qartë pasi që nuk ka asnjë datë të disponueshme momentalisht. Si rezultat, Kosova duhet të sigurojë që programet e gjelbërta të rimëkëmbjes do t'i japin përparësi investimeve që mbështesin sektorin e energjisë së ripërtëritshme. Kështu, plani i rishikuar / zgjeruar i rimëkëmbjes së gjelbër duhet të ketë përparësi, ndër të tjera, investimet në energjinë e gjelbër dhe lehtësimin ekonomik për prodhuesit në shkallë të vogël nga panelet solare që zvogëlojnë emetimet e gazeve serë dhe përmbushin objektivat e BRE-ve.

Kalimi në BRE mund të inkurajohet, jo vetëm në Kosovë por edhe në rajon, duke kultivuar marrëdhënie në tregun e energjisë në mënyrë që përzjerja e energjisë të diversifikohet dhe rrjeti t'i përgjigjet më mirë problemeve të paraqitura nga një burim energjie sesa një tjetër. Duke pasur parasysh se stimuli pritet të shpenzohet vetëm gjatë disa viteve fiskale dhe qeveritë tradicionalisht kanë luajtur një rol të vogël në investimet e energjisë globalisht, potenciali për këstin aktual të fondeve publike për të mbështetur një rikuperim të gjelbër gjatë viteve të ardhshme është i madh. Para COVID-19 në 2019, BPV-ja e Kosovës u rrit me rreth 4%, e nxitur kryesisht nga konsumi i brendshëm dhe eksportet e shërbimeve. Sidoqoftë, për shkak të ndikimit të COVID-19, raporti i fundit i BB për vendet e Ballkanit Perëndimor tregon se BPV-ja reale e Kosovës vlerësohet të tkurret deri në (-8.8) në vitin 2020, siç mund të shihet në Tabelën 1 (më poshtë).

Tabela 1. Rritja reale e BPV-së në Kosovë për vitet 2017-2022

Kosovo	2017	2018	2019	2020	2021 forecast	2022 forecast
Rritja reale e BPV-së GDP (me përqindje)	4.2	3.8	4.2	-8.8	3.7	4.9

Burimi: Vlerësimet dhe parashikimet e Bankës Qëndrore³⁸

Në lidhje me arritjen e synimit të BRE-ve të Kosovës për 25% të pjesëve të ripërtëritshme me 24, 9% të energjisë nga BRE, në konsumin e përgjithshëm bruto të energjisë në 2018, Kosova është në rrugën e duhur për të arritur objektivin e saj prej 25% në vitin 2020. Sidoqoftë, kjo është kryesisht për shkak të rishikimit të të dhënave të konsumit të biomasës.

³⁶ IRENA International Energy Agency (2020), The Impact of the COVID-19 Crisis on Clean Energy Progress, e qasshme në <https://www.iea.org/articles/the-impact-of-the-covid-19-crisis-on-clean-energy-progress> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)).

³⁷ Energy Community Treaty (2020), Annual Implementation Report-Kosovo, available at <https://energy-community.org/implementation/Kosovo.html> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

³⁸ The World Bank (2020), Western Balkans Regular Economic Report No.18 An Uncertain Recovery, e qasshme në <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34644/153774.pdf> (qasur për herë të fundit në Janar 2021))

Qeveria duhet të punojë së bashku me shoqërinë civile dhe sektorin privat për të zhvilluar një plan rikuperimi që përfshin energjinë e ripërtëritshme, biznesin e qëndrueshëm, planifikimin e gjelbër urban dhe punët dhe jetesën e bazuar në natyrë. Për Kosovën, kjo mund të jetë një mundësi për të hedhur bazat për një *rimëkëmbje të gjelbër* dhe për të arritur synimet e vendosura për energjinë e ripërtëritshme. Më tej, domosdoshmëri tjetër është një pako stimuluese e gjelbër që shikon përpara, e cila përputhet me planin tonë kombëtar të energjisë dhe klimës që do të siguronte përfitime afatgjata ekonomike, të punësimit dhe mjedisit për Kosovën.

Në lidhje me *urgjencën për të vepruarit dhe mjedisin socio-politik*, pandemia COVID-19 është një nga goditjet më të rënda ekonomike dhe energjetike në historinë moderne. Energjia e përballueshme, e pastër dhe e sigurt është një abetare për rritjen ekonomike dhe zhvillimin socio-ekonomik. Në të vërtetë, energjia e ripërtëritshme dhe efikasiteti i energjisë tashmë janë provuar të jenë mjete në rritjen e të ardhurave, përmirësimin e cilësisë së jetës urbane dhe luftimin e varfërisë dhe papunësisë. Përvoja e kaluar tregon se politikat ndërmarrëse ndaj katastrofave të mëdha, të tilla si kriza financiare globale e vitit 2008 dhe thatësira e mijëvjeçarit në Australi mund të minimizojnë pasojat post-COVID-19.

Qeveria e Kosovës ka vazhduar të zbatojë Programin e Rimëkëmbjes Ekonomike, i cili ndau 365 milion EUR në fonde për të mbështetur bizneset, për të krijuar vende pune dhe për të stimuluar kërkesën totale. Plani përfshin masa të dizajnuara për të lehtësuar hyrjen në kredi për bizneset dhe fermat, për të siguruar lehtësime të synuara të taksave dhe subvencione me qira për firmat, stimuluar punësimin duke subvencionuar pagat e punëtorëve dhe duke stimuluar investimet kapitale

E rëndësishmja, vendosja e njerëzve në qendër të planeve të gjelbërta të rimëkëmbjes mund të hedhë bazat për mirëqenien e qëndrueshme³⁹. Investimet sociale janë të nevojshme gjithashtu për të shmangur komunitetet që mbeten pas në tranzicionin e gjelbër, përfshirë masat e synuara për të forcuar dialogun dhe mbrojtjen sociale.

Mbështetja publike për politikat e gjelbra mund të rritet pas krizës COVID-19⁴⁰. Kështu, politikbërësit do të jenë në gjendje të bëjnë rastin që: (a) krizat klimatike mund të duken të largëta, por mund të godasin shpejt (b) gatishmëria është thelbësore dhe zgjat me vite dhe (c) kostoja e përgatitjes pakësohet nga kostoja e mos përgatitjes.

Fondet evropiane të rimëkëmbjes në tranzicion drejtë ekonomisë qarkore dhe klimatike-neutrale duke stabilizuar industrinë, teknologjinë dhe praktikën e vendosura në vend që të shfrytëzojnë mundësinë për reformën strukturore dhe transformimin e qëndrueshmërisë⁴¹. Si në Kosovë ashtu edhe globalisht, ka pasur thirrje të forta nga shoqëria civile, biznesi, investitorët dhe institucionet financiare për një rimëkëmbje të ripërtëritshme. Këto thirrje kanë qenë për masa stimuluese që krijojnë vende pune dhe stimulojnë ekonominë në një periudhë afatshkurtër, ndërsa e vendosin Kosovën në rrugën për të përmbushur synimet e ripërtëritshme dhe botën në një rrugë drejt një klime të sigurt në një periudhë afatmesme dhe afatgjatë. Prandaj, përveç adresimit të ndikimeve të menjëhershme në shëndet, është

³⁹ Allam, Z. (2020), "Vital COVID-19 Economic Stimulus Packages Pose a Challenge for Long-Term Environmental Sustainability." Surveying the Covid-19 Pandemic and its Implications: 97-105.

⁴⁰ The International Monetary Fund (2020), Green Recovery, e qasshme në <https://www.imf.org/en/Topics/climate-change/green-recovery#Topic%201> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

⁴¹ B. Steffen, T. S. Schmidt, (2019), A quantitative analysis of 10 multilateral development banks' investment in conventional and renewable power-generation technologies from 2006 to 2015. Nat. Energy 4, 75

gjithashtu e domosdoshme të ndërmerren veprime të forta politike për të siguruar që sektori i ripërtërishëm të përfshihet si prioritet i lartë në paketën e rishikuar / zgjeruar të rigjenerimit të gjelbër.

6. Analiza e mundësive dhe zgjidhjeve

Rimëkëmbja është një mundësi për të "ndërtuar përsëri më mirë", duke vënë theksin në rritjen dhe krijimin e vendeve të punës krahas arritjes së qëllimeve dhe objektivave mjedisore. Rimëkëmbja e gjelbër është një mundësi për të ndërmarrë një ristrukturim më të gjerë dhe themelor të sektorëve kritik në mënyrë që të mbështesim tranzicionin drejtë një ekonomi të dekarbonizuar dhe efëcente për të rritur qëndrueshmërinë e ekonomisë në përgjithësi. Prandaj, për Kosovën kjo është një mundësi për një tranzicion të madh drejtë një ekonomie të gjelbër të bazuar në ruajtjen e burimeve natyrore dhe trajtimin e problemeve kryesore të ndryshimeve klimatike.

Për më tepër, rishikimi i literaturës sugjeron që pavarësisht rënies ekonomike shumë dimensionale, pandemia ka rritur ndërgjegjësimin publik për brishtësinë e sistemeve natyrore dhe rëndësinë e tyre për mirëqenien e njeriut. është e rëndësishme të përmendet se masat e një stimulimi të gjelbër mund të gjenerojnë të ardhura, të krijojnë vende pune, të përmirësojnë mirëqenien për të gjithë dhe të krijojnë qëndrueshmëri. Në këtë rast, ajo që mund të bëjnë qeveritë është mobilizimi i investimeve private duke kanalizuar stimuj në mekanizmat e dedikuar të financimit publik. Raporti i IEA "Stimuli i Gjelbër pas krizës së vitit 2008: Mësoni nga sukseset dhe dështimet", botuar në qershor 2020, vuri në dukje se "provat sugjerojnë se përfitimi makroekonomik i programeve të stimulimit të gjelbër varionte midis 0,1% dhe 0,5% të BPV-së për rreth dy vjet, në varësi të madhësisë së programit stimulues".

Mundësi të tjera që mund të bëhen zgjidhje ideale për t'u zbatuar në të ardhmen e afërt janë rritja e burimeve njerëzore për teknologjitë e BRE-ve, zhvillimi në tregun e energjisë elektrike, investimi i rrezikuar për BRE-të, zhvillimi i një ankandi të mirë-dizajnuar në mënyrë ideale një premium bazuar në sektorin e BRE-ve, duke bërë të mundur që forcat e tregut të diktojnë çmimin, në vend që të drejtohen nga shteti.

Kuadri i Buxhetimit të Gjelbër të OECD-së⁴², përcakton blloqet ndërtimore të një qasje gjithëpërfshirëse të buxhetimit të gjelbër, planifikimit strategjik dhe fiskal, mjeteve të buxhetimit për gjenerimin e provave dhe koherencën e politikave, llogaridhënien dhe transparencën dhe një kornizë të qeverisjes buxhetore të mundshme. Buxheti i gjelbër ofron mënyra të përdorimit të mjeteve të politikëbërjes buxhetore për të ndihmuar arritjen e qëllimeve mjedisore dhe klimatike. Prandaj, mjeti i buxhetimit të gjelbër i OECD-së i rekomandohet Qeverisë së Kosovës për përdorim gjatë hartimit të versionit të zgjeruar / rishikuar të Rimëkëmbjes Ekonomike.

Ndërsa përbënin vetëm rreth 10% të fondeve, politikat tatimore dhe grantet e dhëna në bazë të këtij akti ishin thelbësore në përsheptimin e vendosjes së erës diellore fotovoltaike (PV) dhe tokësore, jetike për tranzicionin e përgjithshëm të energjisë. Ky ishte një nga mësimet kryesore që dolën nga një rishikim i masave të zbatuara pas krizës financiare globale të vitit 2008⁴³. Zgjidhjet më të mira mund të përfshijnë: Futja e masave specifike të financimit dhe stimujve me kosto efektive për projektet e ripërtërishme në paketat e ardhshme stimuluese duke përdorur mekanizma mbështetës të provuar, të

⁴² OECD (2020), OECD Green Budgeting Framework: Highlights, e qasshme në <http://www.oecd.org/environment/green-budgeting/OECD-Green-Budgeting-Framework-Highlights.pdf> (qasur për herë të fundit në Janar 2021))

⁴³ Agrawala, Dussaux & Monti (2020). What policies for greening the crisis response and economic recovery?

tilla si ankande, stimuj tatimor që zvogëlojnë rrezikun e investimeve në instalimin e teknologjive të BRE-ve dhe skema të tjera mbështetëse të synuara projekte në shkallë.

Për më tepër, sipas analizës fillestare të OECD të vendit për masat e gjelbërta të rimëkëmbjes, tregon se një numër i madh i qeverive po përdorin masat post-COVID për të përshpejtuar veprimet që ishin parashikuar tashmë në planet ekzistuese mjedisore dhe propozimet me shembullin kryesor të përpjekjeve të përshpejtuara është një investim në energjinë e ripërtëritshme⁴⁴. Ky është gjithashtu një sinjal për Qeverinë e Kosovës për të përfshirë dhe zbatuar masa mbi burimet e ripërtëritshme nën Programin e rishikuar / zgjeruar të Rimëkëmbjes Ekonomike. Për më tepër, IRENA vlerëson se energjia e ripërtëritshme mund të punësojë më shumë se 40 milion njerëz deri në 2050 dhe se punësimi total i sektorit të energjisë mund të arrijë 100 milion deri në 2050, nga rreth 58 milion sot, nëse bashkësia ndërkombëtare do të shfrytëzojë potencialin e saj të plotë të energjisë së ripërtëritshme. Energjia solare është një gjenerator i fuqishëm i vendeve të reja të punës dhe një teknologji e shpejtë për tu vendosur, si dhe një nga format më të lira të gjenerimit të energjisë sot, me kostot e paneleve solare që kanë rënë me mbi 80% në dekadën e fundit.

Në vitin 2019, energjitë e ripërtëritshme përbënin 72% të të gjitha shtesave të kapaciteteve të reja në të gjithë botën⁴⁵. Si të tilla, investimet në panelet solare luajnë një rol kyq në nxitjen e rimëkëmbjes ekonomike të Kosovës dhe tranzicionit të energjisë. Përqendrimi në energjinë e ripërtëritshme mund të jetë një investim i mirë në këtë kohë që krijon vende pune dhe përmirëson aftësinë e vendit për t'u rikthyer më fuqishëm, kur mundësitë hapin rritjen në instalimet diellore të kulmit është një platformë nga e cila mund të zgjerohemi. Për shembull, energjia e ripërtëritshme, veçanërisht sektori i paneleve diellore, mund të ofrojë punësim për më shumë njerëz, për njësi të investimeve dhe energjisë sesa një gjenerim i burimeve konvencionale⁴⁶. Duke marrë parasysh papunësinë e lartë në Kosovë, kjo do të ishte një mundësi e shkëlqyeshme për t'u shfrytëzuar.

Politikat për energjinë solare në Kosovë mund të kategorizohen në impiante diellore në shkallë të shërbimeve (politika e stimulimit tarifor) dhe çatitë diellore rezidenciale (politika neto e matjes). Kohët e fundit, ankandet (prokurimi i centralizuar, konkurrues i burimeve të ripërtëritshme) janë përhapur gjithnjë e më shumë dhe kanë qenë thelbësore në zbulimin e çmimeve të energjisë së ripërtëritshme dhe përmbajnë kostot e politikave në shumë vende, veçanërisht për energjinë diellore dhe energjia e erës⁴⁷. Zgjidhjet e kësaj politike mund të inkurajojnë rritjen e prodhimit të energjisë nga BRE nga vetë konsumatorët për të investuar në panelet solare.

Për më tepër, Kosova ka nevojë për një proces rregullues më të rreptë të Operatorit të Sistemit të Shpërndarjes dhe zbatimin e rregullave ekzistuese, veçanërisht në lidhje me BRE-të dhe balancimin e rrejtut, veçanërisht në lidhjen e prezzymerëve⁴⁸. Zgjidhjet përfshijnë tarifave nxitëse të vendosura në mënyrë administrative, vendosja e standarde të ripërtëritshme, kuota dhe skema të tregtisë së certifikatës së gjelbër, matje neto, zbritje të taksave dhe grante të kapitalit. Përveç aksioneve qeveritare,

⁴⁴ OECD (2020), Making the Green Recovery work for jobs, income and growth, e qasshme në <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/making-the-green-recovery-work-for-jobs-income-and-growth-a505f3e7/> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

⁴⁵ IRENA (2020), Renewable Power Generation Costs in 2019, e qasshme në https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2020/Jun/IRENA_Power_Generation_Costs_2019.pdf. (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

⁴⁶ IEA (2020), Sustainable Recovery, IEA, Paris, e qasshme në <https://www.iea.org/reports/sustainable-recovery> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

⁴⁷ OECD (2020), Making the Green Recovery work for jobs, income and growth

⁴⁸ Një prezzymerë është individ që konsumon dhe prodhon rrymë

programet e blerjes vullnetare dhe të korporatave për energjinë e ripërtëritshme po bëhen një pjesë e rëndësishme e tranzicionit të energjisë. Si rezultat, një zgjidhje për të rritur prodhimin e energjisë nga rrezet e diellit nga panelet solare të ekonomive familjare mund të jetë stimulimi i qytetarëve për të investuar disa nga katër (4) miliardë euro depozita në bankat komerciale të Kosovës.

Kosova ka mundësinë të marrë ndihmë nga fondet ndërkombëtare dhe investitorët veçanërisht për burimet e ripërtëritshme. Kosova sa i përket burimeve diellore është në përputhje ose edhe më lartë se vendet e tjera evropiane me vendosje të madhe të paneleve solare, të tilla si Gjermania. Në lidhje me potencialin teknik në Kosovë për panelet solare⁴⁹, në shkallë të shërbimeve, është 3006 TJ. Kjo tregon një mundësi të madhe për të shkallëzuar investimet në sisteme të vogla diellore për inkurajimin e qytetarëve të Kosovës. Investitorët privatë në BRE (sistemet e paneleve solare) mund të përdorin të dhënat në lidhje me rrezatimin diellor në Kosovë.

Sipas një analize paraprake të kryer nga Sekretariati i OECD⁵⁰, në gusht 2020, të paktën 30 vende të OECD kanë përfshirë masa të drejtuara për të mbështetur tranzicionin në ekonomi më të gjelbërta si pjesë e programeve ose strategjive të tyre të rimëkëmbjes. Si një shembull i mirë nga vendet e OECD, Qeveria e Kosovës gjithashtu nxitet të përfshijë mbështetjen e masave të gjelbra në programin e saj të rishikuar / zgjeruar të rimëkëmbjes.

Prioriteti duhet të jetë në sektorët e ripërtëritshëm të cilët siç u përmend më lart ofrojnë mundësi të mëdha për krijimin e vendeve të punës dhe rimëkëmbjen ekonomike dhe mund të çojnë në përfitime strukturore në formën e sistemeve energjetike shumë efikase dhe elastike me emisione më të ulëta të emetimeve të gazrave serrë. Një veprim i tillë do të rrisë ndjeshëm qëndrueshmërinë e ekonomisë dhe shoqërisë së Kosovës përballë përshpejtimit të sfidave mjedisore dhe tranzicionit të energjisë.

6.1 Politika alternative për rritjen e përdorimit të energjisë së ripërtëritshme te bizneset

Vendimet e buxhetit të qeverive janë thelbësore për një rimëkëmbje ekonomike. Kuadri i Buxhetimit të Gjelbër të OECD përcakton blloqet ndërtimore të një qasje gjithëpërfshirëse të buxhetimit të gjelbër, planifikimit strategjik dhe fiskal, mjeteve të buxhetimit për gjenerimin e provave dhe koherencën e politikave, llogaridhënien dhe transparencën, dhe një kornizë të qeverisjes buxhetore të mundshme⁵¹. Në vazhden e krizës Covid-19, mjetet e politikës që synojnë të zvogëlojnë barrën tatimore mund të kenë nevojë të zhvendosen drejtë granteve për të rritur efikasitetin e mbështetjes, siç u bë pas krizës financiare të vitit 2008.

Skemat e ankandit gjithashtu po fitojnë popullaritet për projektet në shkallë të shërbimeve dhe tani mbështesin më shumë se gjysmën e të gjithë vendosjes së burimeve të ripërtëritshme në një periudhë të afërt. Këto skema ndihmojnë për të shfrytëzuar forcat konkurruese për të ulur çmimet e

---

⁴⁹ IRENA (2019), Market Analysis SEE, e qasshme në https://www.irena.org//media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Dec/IRENA_Market_Analysis_SEE_2019.pdf (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

⁵⁰ OECD (2020), Making the green recovery work for jobs, income and growth, e qasshme në https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=136_136201-ctwt8p7qs5&title=Making-the-Green-Recovery-Work-for-Jobs-Income-and-Growth (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

⁵¹ OECD (2020), OECD Green Budgeting Framework: Highlights, e qasshme në <http://www.oecd.org/environment/green-budgeting/OECD-Green-Budgeting-Framework-Highlights.pdf> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

teknologjisë, për të kontrolluar zotimet financiare dhe për të ulur kostot e financimit duke minimizuar rreziqet e çmimeve. Deri më tani, panelet solare dhe energjia e erës kanë treguar një shkallë të imunitetit ndaj krizës Covid-19, me gjenerimin e bazuar në burimet e ripërtëritshme që rritet me 3% në tremujorin e parë të vitit 2020. Politika e zgjedhur më mirë për të rritur energjinë e ripërtëritshme ndaj bizneseve është përdorimi i paneleve solare. Për panelet diellore në shkallë të vogël në biznese, stimulimi i vetë-konsumit dhe pasqyrimi i duhur i vlerës për sistemin janë përparësitë kryesore të politikave, pasi mundësitë e reja lindin nga sistemet më të dixhitalizuara të energjisë. Prandaj, Qeveria e Kosovës duhet të mbështesë ‘COVID-19 Planin e Rimëkëmbjes Ekonomike’ me financim të gjelbër, i cili prezanton një stimul të ri financiar për praktikatat më të gjelbërta të biznesit dhe rritjen e gjenerimit të energjisë elektrike në panele solare të bizneseve. Në seksionet vijuese përshkruhen opsionet më të mira të politikave për rritjen e energjisë së ripërtëritshme ndaj bizneseve.

6.1.1. Masat e tregut të energjisë së ripërtëritshme

Procesi i liberalizimit përmban një përzjerje të rritjes së konkurrencës, uljen e rregullimit dhe privatizimin e industrisë duke zëvendësuar monopolet me konkurrencë të hapur. Hapja e tregut në Kosovë gjithashtu ka përparuar tash e disa vite. Në vitin 2017, të gjithë konsumatorët u bënë të pranueshëm, duke rezultuar në liberalizimin e plotë teorik të tregut. Për më tepër, Kosova ka bërë progres të rëndësishëm në bashkimin e tregut me Shqipërinë dhe në integrimin ENTSO-E. Ky sukses është një hap shumë i rëndësishëm për rikuperimin e fazës së BRE-ve dhe një furnizim të besueshëm të energjisë dhe sigurisë së sistemeve në tërësi. Përveç politikës së saj FIT, Kosova ka prezantuar Matjen Neto. Nën këtë kornizë, politika siguron një kredi fature për secilën kWh të tepriçës së energjisë elektrike të injektuar në rrjet, duke lejuar që klienti ta bartë atë kWh në ciklet vijuese të faturimit.

Përkundër kësaj, mbeten një numër barrierash në Kosovë që seriozisht pengojnë zbatimin e një tregu të lirë të energjisë elektrike pasi aftësia për të ndërruar furnizuesit është akoma vetëm teorike për shkak të mungesës së konkurrencës dhe sepse nëntë furnizuesit e licencuar ende nuk kanë filluar të ofrojnë energji elektrike për klientët. Për më tepër, funksionaliteti i bordit të ZRRE-së si mbikëqyrës i tregut është ende një pengesë për shkak të moszgjedhjeve të anëtarëve të bordit pas skadimit të mandatit të tyre dhe pastaj bordi i ZRRE-së nuk mund të nxjerrë vendime. Kështu, nevojitet emërimi i shpejtë i bordit të ZRRE-së për të shmangur rrezikimin e funksionalitetit të tregut të energjisë elektrike. Sot, në botë, mekanizmat më të zakonshëm të mbështetjes për energjinë elektrike të ripërtëritshme u krijuan për pjesë të vogla të energjisë së ripërtëritshme e në sistemin e energjisë, pa llogaritur siç duhet për ndërveprimet midis teknologjive të ndryshueshme dhe modelit të tregut të energjisë. Prandaj, pjesa në rritje e erës dhe paneleve solare në prodhimin e energjisë elektrike, një dizajn i duhur i tregut është i nevojshëm për të zvogëluar pengesat. Futja e ankandëve për BRE, konsiderohet si ndryshimi më i rëndësishëm në sektorin e energjisë së ripërtëritshme që duhet të kompletohet.

Për këtë qëllim, një kombinim i masave të politikave është i nevojshëm për t'u përqëndruar në krijimin e një mjedisi të mundshëm për vendosjen, integrimin e burimeve të ripërtëritshme në jetën e përditshme të konsumatorëve dhe në sistemet në të njëjtën kohë, politikatat duhet të përshtaten vazhdimisht me ndryshimin e kushteve të tregut, për të arritur kosto më të madhe- konkurrenca dhe integrimi i përmirësuar i burimeve të ripërtëritshme në sistem.

6.1.2. Incentivat fiskale dhe heqja e taksës së TVSH-së

Heqja e taksës së TVSH-së për burimet e ripërtëritshme në Kosovë⁵², duhet të përfshihet në paketën e rishikuar / zgjeruar të rimëkëmbjes si një stimul me bazë të gjerë, të tilla si një ulje prej një viti në normën e tatimit mbi vlerën e shtuar (TVSH) që fillon për burimet e ripërtëritshme, veçanërisht energjinë diellore. Si shembull, qeveria italiane ka ofruar një zbritje tatimore prej 110% për 5 vjet për realizimin e impianteve të reja banesore të sistemeve solare⁵³. Masa e parë e tillë që mund të ndikojë në mënyrë drastike në bilancin e kostos së sistemeve është heqja e TVSH-së nga blerja dhe instalimi i sistemeve me panele solare në vend.

Kështu, me përjashtimet nga TVSH-ja të paneleve solare dhe moduleve, si rezultat do të rriten aksionet në prodhimin e energjisë elektrike për shkak të kostove të tyre të ulëta të ndryshueshme, rregullave prioritare të shpërndarjes dhe kontratave afatgjata - kryesisht përmes politikave mbështetëse të tilla si tarifatat nxitëse, matja neto si dhe vendosja e vazhdueshme e kapacitetit. Aktualisht, TVSH-ja e Kosovës është 18%, me disa përjashtime në aplikimin e TVSH-së në import për importuesit dhe një shitje për kategori të caktuara të industrisë. Prandaj, heqja e taksës së TVSH-së në mënyrë efektive do të krijonte një rënie të çmimit prej 18% në koston e përgjithshme fillestare të instalimit të sistemeve solare të klientit të vogël tregtar.

6.1.3. Edukim profesional

Vendosja e shpejtë e teknologjive të energjisë së ripërtëritshme mund të paraqesë sfida të shumta për akterët e lidhur me energjinë kur teknikëve tonë u mungojnë aftësitë e nevojshme për të instaluar dhe mirëmbajtur sisteme. Duke ditur se në Kosovë ka fuqi punëtore të kualifikuara në sektorin e burimeve të ripërtëritshme, ndërtimi dhe zhvillimi i kapaciteteve mungon. Vetëm një numër i vogël i inxhinierëve, planifikuesve të projekteve dhe teknikëve të instalimit të mirë-kualifikuara kanë qenë në dispozicion në treg. Për më tepër, ndërmarrjeve të vogla u mungon ekspertiza për modelet e përshtatshme të biznesit dhe opsionet e duhura të financimit. Prandaj, trajnimi profesional cilësor është i nevojshëm në mënyrë që të sigurohet që teknikët për energji të ripërtëritshme t'i përmbahen udhëzimeve të mbrojtjes dhe sigurisë dhe të përdorin praktikatat më të mira në hartimin dhe instalimin e sistemeve të energjisë së rinovueshme.

6.2 Politika alternative për rritjen e përdorimit të energjisë së ripërtëritshme te ekonomitë familjare

Ulja e shpejtë e kostos së burimeve të ripërtëritshme, e kombinuar me hartimin e përmirësuar të politikave mbështetëse, tashmë ka ulur ndikimin në faturat e ekonomive familjare për vendosjen e burimeve të ripërtëritshme në të gjithë botën.

Sipas studimit të fundit të botuar⁵⁴, energjia diellore është larg nga burimi mbizotërues i qëndrueshëm i energjisë së ripërtëritshme në Kosovë dhe kjo ka çuar në përpjekje për të rritur furnizimin me energji lokale dhe që mund të çojë në financimin e qëndrueshëm të rimëkëmbjes për instalimin e fotovoltaikeve diellore (PV) impiantet e gjenerimit të energjisë në amvisëri dhe biznes në Kosovë. Një

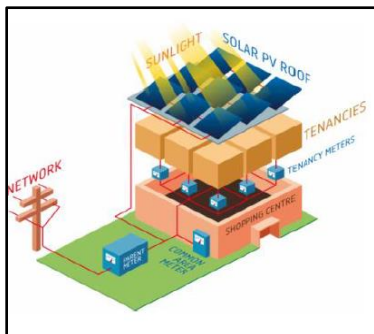
⁵² INDEP (2020), A Case for VAT Reduction on Solar PV and distributed generation, e qasshme në https://indep.info/wp-content/uploads/2020/11/GIZ_EE_Papper-on-VAT_English.pdf (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

⁵³ D'Adamo, I., M. Gastaldi and P. Morone (2020), "The post COVID-19 green recovery in practice: Assessing the profitability of a policy proposal on residential photovoltaic plants." Energy Policy 147: 111910

⁵⁴ Lajqi Sh., Durin B., Berisha Xh., and Plantak L., (2020), "Analysis of the Potential for Renewable Utilization in Kosovo Power Sector", Environments, available at <https://www.mdpi.com/2076-3298/7/6/49/html> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

studim tjetër⁵⁵, thotë se sistemet me energji të ripërtëritshme me kosto më të ulët 100% për 139 kombe sugjerojnë se rreth 28% e kërkesës për energji të përdorimit përfundimtar mesatarisht për çdo vit mund të plotësohet nga PV i kulmit, që përfshin 1.8 miliardë sisteme banimi 5 kw të kulmit (14.9%) dhe 75 milion sisteme komerciale / qeveritare prej 100 kW (11.6%).

Figura 2. P.S të konsumatorëve komercialë

Figura 3. P.S të konsumatorëve rezident

Për shkak të pozitës së saj gjeografike, Republika e Kosovës ka potencial të mirë për prodhimin e energjisë elektrike nga dielli (numri i ditëve me diell dhe rrezatimit diellor në Kosovë është i lartë⁵⁶). Kështu, potenciali i Kosovës për të adoptuar instalime⁵⁷ të paneleve solare, me më pak se 10 kWp në shtëpitë e banimit është i konsiderueshëm.

Projekte të paneleve solare⁵⁸, (Figura 2 & 3) shpesh janë më të shpejta për t'u ndërtuar dhe vendosur sesa mini-hidrocentralet ose projektet e erës dhe si shembulli i fundit i promovimit të impianteve rezidenciale nga qeveria italiane ka ofruar një zbritje të taksës prej 110% mbi pesë (5) vjet për realizimin e impianteve të reja rezidenciale.

Vendi ka miratuar një akt të matjes neto për shpërndarësit e licencuar të energjisë në Kosovë që lejon ekonomitë familjare të përfitojnë nga instalimi i sistemeve të paneleve solare duke rikthyer matësin e tyre për energjinë e prodhuar. Prandaj, në këtë pikë është e arsyeshme që Qeveria e Kosovës të sigurojë subvencione dhe stimuj financiarë për instalimin e paneleve solare në çatitë në planin e zgjeruar të rimëkëmbjes. Duke bërë këtë, ne shpresojmë të tërheqim investime të mëtejshme prej miliona euro nga sektori privat, veçanërisht katër (4) miliardë⁵⁹ në depozitat e bankave tregtare. Për më tepër, kjo mbështetje financiare për panelet solare do të ulë normat e interesit për huatë për impiantet e gjenerimit të energjisë të paneleve solare dhe do të zhvillojë tregun për sistemin e instalimit PV diellor në Kosovë. Me këtë subvencion të ri për konsumatorët, numri i projekteve që gjenerojnë energji kryesisht nga rrezet e diellit në familje duhet të rritet ndjeshëm.

⁵⁵ Jacobson, M. Z. et al., (2017), "100% Clean and Renewable Wind, Water, and Sunlight All-Sector Energy Roadmaps for 139 Countries of the World." *Joule* 1(1): 108-121.

⁵⁶ Lajqi Sh., Đurin B., Berisha Xh., and Plantak L., (2020), 'Analysis of the Potential for Renewable Utilization in Kosovo Power Sector', *Environments*, available at <https://www.mdpi.com/2076-3298/7/6/49/html> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

⁵⁷ INDEP (2020), A Case for VAT Reduction on Solar PV and distributed generation, available at https://indep.info/wp-content/uploads/2020/11/GIZ_EE_Papper-on-VAT_English.pdf (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

⁵⁸ Kittner N, Gheewala S H and Kammen D M (2016a), Energy return on investment (EROI) of mini-hydro and solar PV systems designed for a mini-grid *Renew. Energy* 99 410–9

⁵⁹ Central Bank of Kosovo (2020), Record level of deposits of 4 billion euros, available at <https://bqk-kos.org/nivel-rekord-i-depozitave-prej-4-miliarde-euro-dhe-rimekembje-e-plote-e-kreditimit-te-sektorit-bankar/?lang=en> (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

6.2.1. Subvencione për prezzymerët

Në mënyrë që të inkurajohen investimet e blerësve, një qasje në faturimin neto duhet të favorizohet mbi politikën aktuale të Matjes Neto të Kosovës. Sipas analizës dhe avantazheve që ka faturimi neto, INDEP rekomandon përdorimin e faturimit neto në vend të matjes neto. Paradigma e re për një sistem të besueshëm të energjisë duhet të jetë fleksibiliteti. Prandaj, paralelisht me kapacitetet e reja të BRE-ve, investimet duhet të përqendrohen në balancimin e infrastrukturës për t'i bërë BRE-të të qëndrueshme (balancimi i kapaciteteve / sistemeve rezervë, depozitimi).

Ofrimi i stimujve konkretë për integrimin më të gjerë të skemave të blerësve në shoqëri, përmes zhvillimit të një skeme të blerësve të tregut. Rritja e përdorimit të paneleve solare për prodhimin e energjisë elektrike në fermat e vogla - rritja e përdorimit të energjisë diellore për prodhimin e ujit të nxehtë për nevojat e familjes dhe sektorit të shërbimeve.

Kombinimi i burimeve të energjisë së decentralizuar dhe dixhitalizimi që lejon klientët të gjenerojnë energjinë e tyre elektrike, duke u bërë "prezzymerë"⁶⁰, si konsumatorë dhe prodhues të energjisë elektrike, apo edhe "prozumatorë" të cilët gjithashtu ruajnë energjinë e tyre⁶¹, hap mundësi të reja për shpërndarje të shpejtë të zgjidhjeve të energjisë së rinovueshme mikro . Në mënyrë që të inkurajohen investimet nga blerësit në sistemet e banimit në kulmin e banimit në paketën e rishikuar / zgjeruar të rikuperimit duhet të përfshihen edhe subvencionet për prodhuesit. Në të kundërt, matja neto lejon klientët me gjenerim të shpërndarë të shesin energji (më shpesh diellore) përsëri në rrjet, duke ulur kështu kërkesën e përgjithshme për energji elektrike.

6.2.2. Përmirësim i skemës ekzistuese mbështetëse

Aktualisht, skemat mbështetëse të Kosovës për BRE-të janë tarifa nxitëse dhe sipas ZRRE / Rregullit Nr. 10/2017⁶², rregulli mbi skemën mbështetëse për gjeneratorin e BRE, matjen neto të energjisë. Në mënyrë që të përmirësohen skemat mbështetëse të rrymave për BRE, sipas shembujve më të mirë nga vendet e OECD dhe EnCT, zgjidhja më e mirë e politikës është zëvendësimi i tarifës aktuale të prurjeve nga primet e ushqimit në ankand të bazuar në treg. Ndërsa, për matjen aktuale të energjisë neto, pasi përvoja në një numër në rritje të vendeve në botë sinjalizon një largim nga Matja Neto klasike dhe drejt politikave të tjera të vetë-konsumit të tilla si Faturimi Neto (ku një kredi monetare) lejohet dhe mund të jetë të bartura për të kompensuar konsumin e ardhshëm. Kjo do të përshkruhet në detaje në seksionin tjetër.

6.2.2.1. Faturimi neto në vend të matjes neto dhe rritja e kapacitetit të lejuar ekzistencial

Matja neto dhe faturimi neto janë politika të energjisë elektrike që mundësojnë gjeneratorë të lidhur me rrjetin (shtëpi ose biznese që zotërojnë një panel solar ose teknologji të gjenerimit tjetër të lidhur në rrjet) të kompensojnë disa ose të gjithë konsumin e tyre të energjisë elektrike dhe të paguhen për energjinë e tepërt të injektuar rrjetë. Faturimi neto është një mekanizëm i kompensimit i bazuar në treg, pasi kompensimi i konsumatorit bazohet në vlerën aktuale të tregut të kilovat-orë (kWh) të konsumuara ose injektuar në rrjet. Në Tabelën 2 më poshtë tregohet kufiri aktual prej 100 kW për prodhuesit në Kosovë i cili duhet të rishikohet.

⁶⁰ Leal-Arcas, R., F. Lesniewska and F. Proedrou (2018), Prosumers as New Energy Actors, Cham, Springer International Publishing.

⁶¹ Ajanovic, A., A. Hiesl & R. Haas (2020), "On the role of storage for electricity in smart energy systems." Energy 200: 117473.

⁶² Energy Regulatory Office (2017), Rule on support scheme for RES generator, e qasshme në http://ero-ks.org/2017/Rregullat/Rule%20on%20Support%20Scheme_2017.pdf (qasur për herë të fundit në Janar 2021)

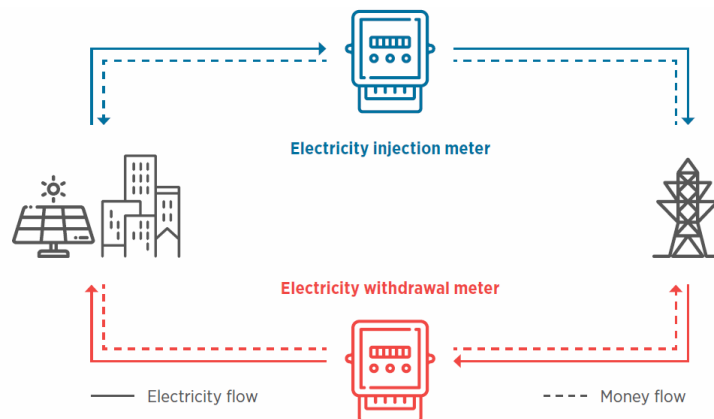
Tabela 2. Prezymerët – Limiti i mjeteve që gjenerojnë BRE.

Vendet	Shqipëria	Armenia	Gjeorgjia	Kosova	Mali i Zi
Limitet	500 kW	150 kW	100 kW	100 kW	50 kW

Burimi: Analizat e INDEP-it

Kështu, është e rëndësishme të rritet kapaciteti i lejuar edhe në Kosovë dhe shembulli më i mirë për t'u marrë parasysh është ai i Shqipërisë ku kufiri është 500 kW dhe bazohet në modelet e konsumit të prodhuesve. Ndryshimi i këtij kufiri për Kosovën do të kontribuonte në një rritje të investimeve, veçanërisht nga konsumatorët që paguajnë tarifa më të larta, duke rezultuar në prodhim më të decentralizuar. Sidoqoftë, skemat e matjes neto (dhe vetë-konsumimi në përgjithësi) përballen me pengesa të tjera në rajon, siç janë pjesa e madhe e kostove jo-energetike dhe çmimet e ulëta të energjisë me pakicë që sigurojnë një nxitje të kufizuar për vetë-konsum.

Prandaj, faturimi neto është një mekanizëm alternativ që adreson kufizimet e skemave të matjes neto dhe mekanizmat e kompensimit të tarifave të ushqimit, të cilat janë kryesisht të zbatueshme për prodhuesit. Kjo zvogëlon efektivitetin e skemës në drejtim të promovimit të vetë-konsumit miqësor të sistemit, pasi konsumatori nuk nxitet të konsumojë pasi energjia nga sistemi diellor është menjëherë në dispozicion⁶³. Figura 4 më poshtë përshkruan rrjedhën e pagesave të energjisë elektrike dhe rrjedhën e energjisë elektrike në një skemë neto të faturimit, e cila ilustron se duhen dy metra.

Figura 4. Flukset skematike të energjisë elektrike dhe pagesat në një skemë neto të faturimit, Burimi: IRENA⁶⁴

Skemat e faturimit neto nxisin blerësit, për të bashkëvepruar me rrjetin në një mënyrë që maksimizon përfitimin e vetë-konsumit dhe gjenerimit të shpërndarë më shumë për sistemin. Përfitimet rrisin fleksibilitetin e sistemit duke angazhuar prodhues, duke stimuluar: vetëkonsumin dhe vendosjen e energjisë elektrike në rrjet kur çmimet janë të larta, ndërsa duke tërhequr energjinë elektrike nga rrjeti kur çmimet janë të ulëta.

⁶³ IRENA/IEA/REN21, (2018), Renewable Energy Policies in a Time of Transition

⁶⁴ IRENA (2019), Innovation landscape brief: Net billing schemes, International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi.

Table 3. Metodatat për përcaktimin e tarifës së kompensimit për energjinë elektrike të tepërt të vendosur në skemat e faturimit neto.

Metoda	Përshkrimi		Shembull
Tarifat e kohës së përdorimit	Statike	Tarifat e përcaktuara paraprakisht dhe bazuar në ekuilibrin historik të sistemit të energjisë.	Meksikë Finlandë
	Dinamike	Tarifat e përcaktuara në kohë reale dhe bazuar në bilancin aktual të sistemit të energjisë elektrike ose të lidhura me çmimet e energjisë elektrike në tregun me shumicë.	
Tarifat që ndryshojnë në vendndodhje	Tarifat e bazuara në bllokimin e rrjetit në nyje të ndryshme, përfshirë midis faktorëve të tjerë të mjedisit.		New York USA
Tarifat bazuar në koston e shmangur të energjisë elektrike	Tarifat e bazuara në bllokimin e rrjetit në nyje të ndryshme, përfshirë midis faktorëve të tjerë të mjedisit.		Arizona (United States)

Burimi: IRENA⁶⁵

Siç mund të tregohet në Tabelën 3 më lart, skemat e faturimit neto përdoren gjithashtu në Finlandë, Meksikë dhe SHBA (NY dhe AZ). Sipas analizës nga Tabela 3; avantazhet që ka faturimi neto dhe stimulimi për të inkurajuar vetë-konsumimin nga panelet solare, INDEP, rekomandon përdorimin e skemës dhe metodës së faturimit neto (tarifa të ndryshme në vendndodhje) për injektimin e energjisë elektrike të ripërtëritshme nga prodhuesit.

6.2.3. Ngritja e vetëdijes dhe informimi

Ekziston një mungesë e madhe e vetëdijes dhe informacionit për mundësitë e BRE-ve për vetë-konsumator në Kosovë. Qeveria e Kosovës duhet të sigurojë që konsumatorët të jenë të informuar mirë për të drejtat dhe përgjegjësitë, përfshirë ndikimin në rrjet; fuqizoni konsumatorët të marrin një rol aktiv si prodhues dhe të angazhohen me sistemin e energjisë. Energjia diellore mund të mos jetë një nevojë "thelbësore", por sigurisht që janë ndjenjat e sigurisë dhe sigurisë. Njerëzit duan kontroll dhe parashikueshmëri. Kursimet e kostos për pronarët e shtëpive që shkojnë diellore po rriten, gjithashtu duke pasur diversifikimin e energjisë diellore i sjell konsumatorit një ndjenjë shumë të nevojshme të rehatisë. Nëse jeni duke e përdorur energjinë diellor, do të doni t'ua rekomandoni të tjerëve tani më shumë se kurrë (si një pjesëmarrës aktiv në komunitetin tuaj. Më tej, ne nxisim të përdorim përfitimet e 'one-stop shop' për BRE. Kështu, fushatat e ndërgjegjësimit duhet të ndërmerren për përfitimet e posedimit të një njehsori inteligjent për panele solare, për të inkurajuar programe të reja që demonstrojnë përfitimet e mekanizmave neto të faturimit për konsumatorët.

7. Përfundime

⁶⁵ IRENA (2019), Innovation landscape brief: Net billing schemes, International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi.

Me koronavirusin (COVID-19) ende aktiv dhe duke qenë se motorët ekonomikë globalë janë ende në një ngërç, sektorë të shumtë janë ndikuar, e në mesin e tyre edhe sektori i energjisë së ripërtëritshme. Mbështetja nga qeveria është fuqia fillestare dhe kryesore për promovimin dhe zhvillimin e fushës së energjisë së ripërtëritshme në Kosovë. Si përgjigje, Kosova si shumë vende të botës duhet të ofrojë një nxitje përmes planit të Rimëkëmbjes së Gjellbër, për gatishmërinë e drejtuar dhe të organizuar për të bërë përparim në fushën e tranzicionit të energjisë së pastër. Gjetjet tona ofrojnë njohuri për një numër mësimesh (përdorimi i stimulujve fiskalë, p.sh. përjashtimi nga taksat për panele solare), investimi i kapitaleve private të bankave në panele solare, ndërgjegjësimin dhe de-rrezikimi i projekteve/sistemeve diellore, etj.). Këto politika mund të ulin rrezikun financiar dhe të inkurajojnë sektorin privat (familjet dhe bizneset) në adoptimin e paneleve solare duke krijuar një perspektivë më mbështetëse të investimeve. Sidoqoftë, në planin aktual të rimëkëmbjes, promovimi i BRE-ve dhe investimet nuk janë synim, por ato duhet të vendosen gjithsesi si një masë me përparësi të lartë në një paketë rishikimi / të zgjeruar të rimëkëmbjes.

Një paketë e rishikuar / zgjeruar e **rimëkëmbjes së gjellbër** e drejtuar nga burimet e ripërtëritshme mund të trajtojë sfida të tjera për Kosovën si ndotja e ajrit, ndryshimi i klimës dhe përmbushja e objektivave të detyrueshme të BRE-ve duke frenuar emetimet e gazeve serë, duke ulur kështu prekshmërinë ndaj sëmundjeve të rrezikshme për jetën. Për më tepër, plani i gjellbër i rimëkëmbjes duhet të përputhet me objektivat afatgjatë kombëtar dhe global mbi qëndrueshmërinë e energjisë dhe zhvillimin e qëndrueshëm. Qeveria e Kosovës duhet të sigurojë një zhvendosje serioze drejt një të ardhme të gjellbër dhe të qëndrueshme përmes hartimit dhe planit të Paketës Ekonomike të rishikuar / zgjeruar duke përfshirë mekanizmat e stimulimit të gjellbër. Këto investime në burimet e ripërtëritshme do të ndikojnë ndjeshëm në ekonominë dhe mirëqenien e banorëve të saj. Sa më herët të rritet promovimi dhe investimet për BRE (diellore dhe erë), aq më shumë investime mund të bëhen dhe shumë më tepër do të inkurajohen kompanitë lokale të BRE-ve dhe prodhuesit e teknologjisë.

E fundit, por jo më pak e rëndësishmja, një rikuperim i drejtuar nga burimet e ripërtëritshme do të kontribuojë në një rritje më të drejtë dhe gjithëpërfshirëse duke përmirësuar dhe diversifikuar qasjen në energji. Ndërsa investimet e kërkuara paraprakisht janë të larta, investimi në burime të ripërtëritshme mund ta ndihmojë Kosovën të ulë koston e saj të shërbimit të energjisë elektrike, të zvogëlojë emetimet e karbonit dhe të krijojë vende të reja pune. Padyshim, përparësia dhe promovimi i BRE-ve në Kosovë duhet të vazhdojë (në një masë shumë më të madhe). Kështu, Qeveria e Kosovës duhet të angazhohet fuqimisht për një **Rimëkëmbje të Gjellbër** dhe të alokojë fonde për këtë rimëkëmbje, duke lehtësuar më shumë investime të sektorit privat në energjinë e ripërtëritshme, veçanërisht për sistemet diellore të instalimit të paneleve për familjet dhe bizneset. E cila jo vetëm që do ta sjellë Kosovën në përputhje me politikat dhe rregulloret e BE-së, por gjithashtu do të lejojë zhvillimin e qëndrueshëm të vendit dhe një të ardhme miqësore nga ana shoqërore dhe mjedisore.

Për më tepër, Qeveria e Kosovës duhet të vlerësojë më shumë nevojën për një qasje gjithëpërfshirëse ndaj burimeve të ripërtëritshme në lidhje me energjinë dhe ndryshimin e klimës, duke rezultuar në përfshirjen e masave në të ardhmen në paketën e rishikuar / zgjeruar të rigjenerimit të gjellbër. Një paketë e gjellbër ekonomike e rimëkëmbjes me përparësi dhe kritere specifike të përqendruara në zhvillimin e qëndrueshëm është kritike kur përballeni me pandeminë. Ndërsa adreson pandemitë, paketa e rishikuar / zgjeruar e gjellbër e rimëkëmbjes nuk duhet të neglizhojë trendet në botë dhe BE, dhe duhet të promovojë dhe mbështesë rikuperimin e sektorëve ekonomikë miqësorë me mjedisin duke mbrojtur mjedisin. Rekomandimet në këtë dokument duhet t'i shërbejnë Qeverisë së Kosovës se si të përfshijë energjinë e ripërtëritshme në paketën e rimëkëmbjes dhe të rrisë investimet në energji të ripërtëritshme si në sektorin e biznesit ashtu edhe në ekonomitë familjare. Në analizën

përfundimtare, INDEP beson fuqimisht se çdo rikuperim pas COVID-19 mund të jetë i Gjellbër dhe se Qeveria e Republikës duhet të angazhohet për të përshpejtuar investimet e saj në energjitë e ripërtëritshme (veçanërisht sistemet e paneleve solare) për të nxitur ekonominë, rimëkëmbjen e punësimit dhe përparimin drejt kalimi i energjisë.

8. Rekomandime

Duke u bazuar në mësimet e dalura nga ky punim, në vijim janë rekomandimet e INDEP për qeverinë e Kosovës për të përfshirë **masat stimuluese të gjelbërta** si pjesë e planit të rishikuar / zgjeruar të rimëkëmbjes së ekonomisë së gjelbër.

I. Qeveria e Kosovës ka një mundësi për të "gjelbëruar" paketën e rimëkëmbjes, duke përshpejtuar ndryshimet strukturore drejt tranzicionit me uljen e karbonizimit dhe për të përmbushur objektivat e saj të BRE-ve.

Në paketën e rishikuar / zgjeruar të rimëkëmbjes, Qeveria duhet t'i japë përparësi investimeve të gjelbërta kryesisht në BRE (sisteme diellore PV) që sjellin përfitime të mëdha ekonomike dhe sociale dhe që kanë potencialin për të krijuar vende pune, për të zvogëluar emetimet, në vend që t'i japë përparësi investimeve të karburanteve fosile. Masa në plan duhet të përcaktojë qartë investimet në projektet diellore (panelet solare) dhe politikat fiskale për vendosjen e shpejtë të tyre. Siguroni përfshirjen e plotë të palëve të interesuara në nivelin lokal dhe kombëtar në hartimin dhe zbatimin e paketës së gjelbër të rimëkëmbjes COVID-19. Futja e masave specifike të financimit dhe stimuljeve me kosto efektive për projektet e ripërtëritshme (instalime të sistemeve diellore në shkallë të vogël) në paketën e rikuperimit duke përdorur mekanizmat e provuar të mbështetjes, stimuljt e taksave, etj.

II. Qeveria duhet të heq taksën e TVSH-së për blerjen dhe instalimin e paneleve solare në Kosovë.

Për të arritur dekarbonizimin dhe për të financuar plotësisht tranzicionin me karbon të ulët, burimet publike të angazhuara në masat e gjelbërta duhet të përdoren strategjikisht për të mobilizuar kapitalin nga burimet private. Masa e parë e tillë, e cila mund të ketë një efekt thelbësor në bilancin e kostove të sistemeve, është heqja e taksës së TVSH-së për një vit në mënyrë efektive do të krijonte një rënie të çmimit prej 18% në koston e përgjithshme fillestare të instalimit të paneleve solare të vogla.

III. Faturimi neto mbi matjen neto si një mekanizëm kompensimi i bazuar në treg për BRE-të, si dhe rritja e kapacitetit aktual të lejuar

Si hap të parë, Qeveria duhet të sigurojë miratimin e një politike neto të faturimit dhe më pas ta zbatojë atë. Pastaj, për të siguruar skemën e integritetit për biznesin dhe gjenerimin fotovoltaiik të banimit brenda kontekstit të faturimit neto. Duhet të inkurajojë programe të reja që demonstronjë përfitimet e mekanizmave të faturimit neto për konsumatorët dhe sistemin, dhe shpërndajnë rezultatet publikisht. Ndryshimi i këtij kufiri për Kosovën do të kontribuojë në një rritje të investimeve, veçanërisht nga konsumatorët që paguajnë tarifa më të larta, duke rezultuar në prodhim më të decentralizuar. Gjithashtu, është

jashtëzakonisht e rëndësishme të rritet kapaciteti i lejuar në Kosovë nga 100 kW aktual në 500 kW.

IV. Mbështetje financiare - subvencione për prodhuesit e paneleve në shkallë të vogël

Qeveria e Kosovës duhet të përfshijë në planin e rishikuar / zgjeruar të gjelbër të rikuperimit një masë për të ulur prodhuesit për instalimin e ripërtërishëm. Kjo mbështetje financiare si subvencione për konsumatorët, duhet të tërheqë investime të mëtejshme prej milion EUR nga sektori privat veçanërisht katër (4) miliardë letargji në depozitat e qytetarëve në bankat komerciale në Kosovë.

V. Kapitalizimi i depozitave private të pashfrytëzuara në banka në investime për panele solare dhe subvencione për prodhuesit

Për të arritur dekarbonizimin në masë më të madhe dhe për të financuar plotësisht tranzicionin me karbon të ulët, burimet publike të angazhuara në masat e gjelbërta duhet të përdoren strategjikisht për të mobilizuar kapitalin nga burimet private. Niveli i depozitave private në bankat komerciale të Kosovës tashmë ka tejkaluar vlerën e katër (4) miliardë eurove - vlera më e lartë historike që nga themelimi i sistemit bankar në Kosovë. Ky kapital i fjetur mund të përdoret për investime në sisteme diellore PV posaçërisht në panele solare për familje dhe biznese. Këto investime duhet t'i ndihmojnë qytetarët të bëhen më elastik ndaj goditjeve të tilla të mëdha në të ardhmen.

VI. Qeveria e Kosovës duhet të përdorë mjetin e Kornizës së Buxhetimit të Gjelbër të OECD-së

Mjeti i buxhetimit të gjelbër të OECD përcakton blloqet ndërtimore të një qasje gjithëpërfshirëse të buxhetimit të gjelbër, planifikimit strategjik dhe fiskal, mjeteve të buxhetimit për gjenerimin e provave dhe koherencën e politikave, llogaridhënien dhe transparencën dhe një kornizë të qeverisjes buxhetore të mundshme. Buxheti i gjelbër ofron mënyra të përdorimit të mjeteve të politikëbërjes buxhetore për të ndihmuar arritjen e qëllimeve mjedisore dhe klimatike. Prandaj, mjeti i buxhetimit të gjelbër të OECD-së i rekomandohet shumë Qeverisë së Kosovës për përdorim gjatë hartimit të versionit të zgjeruar / rishikuar të Rimëkëmbjes Ekonomike.

VII. Qeveria duhet të bëjë fushata sensibilizuese për përfitimet e përdorimit të gjeneratorëve të vegjël të BRE-ve, veçanërisht panelet solare në çati

Ekziston një mungesë e madhe e vetëdijes dhe informacionit për mundësitë e BRE-ve për vetë-konsumator në Kosovë. Kështu, Qeveria e Kosovës duhet të sigurojë që konsumatorët të jenë të informuar mirë për të drejtat dhe përgjegjësitë, si dhe për kursimet e energjisë elektrike për pronarët e shtëpive që shkojnë diellore, përfshirë ndikimin në rrjet; promovimi i vetë-konsumit miqësor ndaj sistemit, fuqizimi i konsumatorëve për të marrë një rol aktiv si prodhues dhe të angazhohen me sistemin e energjisë.

VIII. Monitorimi dhe vlerësimi i masave të gjelbërta të rimëkëmbjes

Monitorimi i ndikimit të rimëkëmbjes, masat e stimulimit të gjelbër dhe rezultatet e mjedisit përmes indikatorëve të matshëm, të krahasueshëm dhe në kohë janë thelbësore për të siguruar që rikuperimi i gjelbër të jetë i synuar mirë dhe efektiv në ekzekutimin e tij.

Standardet mjedisore nuk duhet të relaksohen dhe Qeveria duhet të ndërmarrë vlerësime për të kuptuar ndikimet ekonomike dhe mjedisore të masave të ndryshme stimuluese të gjelbërta.

Ky është një botim i *Institutit për Politikën e Zhvillimit (INDEP)*. Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk mund të riprodhohet, ruhet në një sistem rikuperimi ose transmetohet, në çfarëdo forme ose me çfarëdo mjeti, pa miratimin paraprak të botuesit. Publikimi mund të shpërndahet në formë elektronike, vetëm në tërësinë e tij dhe për arsye jo-komerciale.